

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nye kommunevåbener	41
<i>Klaes Sierksma:</i> Frisiska flaggan och provinsen Friesland's vapen	62
<i>Nils G. Bartholdy:</i> Danmarks kongelige hjelmtegn	70
<i>Peter Kurrild-Klitgaard:</i> Et dansk tre-dobbelt alliancevåben	84
Heraldica varia	88
Heraldisk litteratur siden sidst	96

Dette hefte er udgivet med støtte fra Nordiska publiceringsnämnden för humanistiska tidskrifter (Finland) og Alfred Goods Fond.

Nye kommunevåbener i Norden

Norge

Siden sist det ble skrevet om nye kommunevåpen i Norden, har det inntil 20. april 1990 kommet 133 nye norske våpen. Av disse er det to fylkesvåpen, Hedmark og Akershus, mens alle de andre er våpen for primærkommuner. Men vi kan ikke plage leserne med å fylle opp hele HT med norske kommunevåpen. Vi har derfor valgt i første omgang å presentere de som kom i 1987, som er 62 våpen. Med ialt 407 primærkommuner og hvor 396 av disse har fått våpen, skulle det være 11 som står igjen. Det er også en fylkeskommune som mangler våpen, nemlig Oppland. Vi kan derfor ikke vente slike mengder av nye våpen som det har vært i de senere år, selv om noen kunne ønske å få nytt våpen.

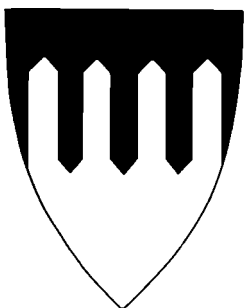
To kommuner, Vang og Vestre Slidre, har valgt motiv fra middelaldervåpen, mens to andre kommuner, Nærøy og Frosta, har brukt deler av innholdet i middelaldersegel. Lillesands våpen bygger på et kommunevåpen fra 1954, men som ikke var fastsatt ved kongelig resolusjon. Alle de andre er nyskapinger. Vi merker oss også at for alle disse våpen, som er vanlig praksis, er det ved kongelig resolusjon fastsatt kommuneflagg.

Her er mange fine motiver. Men når det gjelder blasonering, synes jeg den kan være mangelfull av og til. Her synes

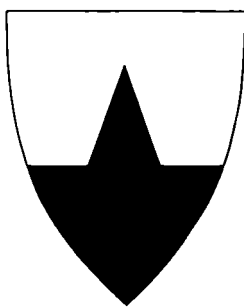
jeg Riksarkivet i Oslo bør skjerpe seg. Det blir ikke mere heraldisk om beskrivelsen er kort. Hvis jeg skulle tegne Trænas våpen etter blasoneringen, ville jeg tegnet angler slik de er i Øksnes' våpen (HT 6:58 (1988), s. 372) og ikke fiskekroker av ben. Likedan med Aukras våpen. En heraldisk ring ser ikke slik ut, men slik vi ser det i Hadsel kommunes våpen (HT 4:34 (1976), s. 167) eller i Ockelbo kommunes våpen (HT 6:54 (1986), s. 152). Et våpen må kunne tegnes etter blasoneringen. Litt mer forklaring må til. Beskrivelsen av Aurlands våpen kan tjene som eksempel på utførlig blasonering: »På blå grunn cit avrive sølv geitebukkhovud«.

Skaun kommune i Sør-Trøndelag fylke. »Delt av blått og sølv ved palisadesnitt«. Fastsatt ved kgl. res. 9.1.1987, og tegnet av Einar H. Skjervold.

Motivet er valgt med utgangspunkt i fire bautastener som står ved sjøen i Børså-øra, like ved hovedveien. De har trolig sammenheng med et større gravfelt fra perioden 500–1000 e.Kr. I følge folketroen skulle disse stenene ha vært brukt til båt feste for den trønderiske stormann Einar Tambarskjelve, som eide gården Husaby oppe i Skaun. I følge Snorre skal han i 18-årsalderen ha kjempet på Ormen Lange ved kong Olav Tryggvasons side i slaget ved Svolder (år 1000).

Skaun kommune

Lesja kommune

Nittedal kommune

Lesja kommune i Oppland fylke. «På sølv grunn blå skjoldfot med spiss oppover». Fastsatt ved kgl. res. 23.1.1987, og tegnet av Einar H. Skjervold.

Idéen bak motivet er profilen av Lesja kirke. Det høye slanke tårnet går igjen på mange kirker i Gudbrandsdalen, men Lesja hovedkirke har en slik beliggenhet at den markerer seg som en spiss i landskapet.

Nittedal kommune i Akershus fylke. «I grønt en sølv trillingstreng skrånstilt venstre høyre». Fastsatt ved kgl. res. 23.1.1987 og tegnet av Alf Hammervold etter forslag av Tom Sverre Vadholm.

Kommunen legger mye symbolikk i motivet. Det illustrerer at to viktige kommunikasjonslinjer fører gjennom Nittedal, nemlig riksvei og jernbane fra Oslo og videre innover i landet. Kommunen er også kjent for «langsmale gjenstander: I Nittedal startet produksjon av fyrstikker i 1863 (Nittedals Tændstikfabrik). Man kan også se strengene som tømmerstokker og trelast, som er en av kommunens viktigste næringsveier gjennom tidene. Ser man dem som skispor, står de for kommunens gode skiterreng.

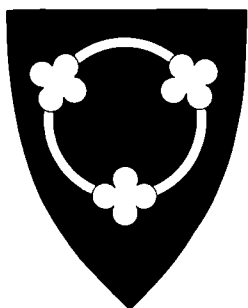
Rissa kommune i Sør-Trøndelag fylke. «I grønt en sølv rosekrans». Fastsatt ved kgl. res. 23.1.1987, og tegnet av Oscar

Bergsaune.

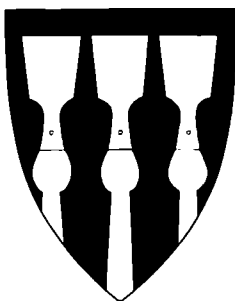
Bakgrunnen for motivet er at hertug Skule Bårdson eide Reinsgodset med storgården Rein i Rissa. Rosekransen var brukt som hertugkrone i middelalderen og hertug Skule er fremtildt med en slik krans på et fragment av gravstenen hans som er funnet i Erkebispegården i Trondheim. Skule Bårdson anla et nonnekloster på Rein omkring år 1230. I dag eies Reins Kloster av familien Horneman (se HT 2:20 (1969), s. 473–475). Middelalderens rosekranser hadde vanligvis fem roser, men i bildet på gravstenen er det bare synlig tre roser. Rissa valgte å holde seg til tretallet fordi det også kan symbolisere at Rissa kommune består av tre tidligere kommuner eller deler av tre, nemlig Statsbygd, Stjørna og Rissa.

Hedmark fylkeskommune. «I grønt tre oppvoksende sølv barkespader». Fastsatt ved kgl. res. 6.2.1987, og tegnet av Truls Nygaard.

Hedmark er Norges største skogsfylke, og det falt derfor naturlig å velge et motiv med tilknytning til skogsdrift. Den grønne bunnsfarven forklarer seg selv, mens sølv står for det utkomme som er hentet ut av skogen. Tretallet kan stå for de tre regionene Østerdalen, Solør-Odal og Mjøsbygdene.

Rissa kommune

Hedmark fylkeskommune

Frei kommune

Frei kommune i Møre og Romsdal fylke. «I rødt to gull kroner, 1-1». Fastsatt ved kgl. res. 6.2.1987, og tegnet av Nils Fiske.

Motivet symboliserer to kongers tilknytning til Frei. Håkon den gode hadde kongsgård på Bjerkestrand, og folk i Frei sluttet opp om ham så vel i gode dager som i slaget på Rastarkalv i året 955. Den andre kronen symboliserer kong Haakon 7.s besøk i Frei ved tusenårsstevnet for dette slaget.

Grong kommune i Nord-Trøndelag fylke. «I sølv tre grønne trekanter, 1-1-1». Fastsatt ved kgl. res. 6.2.1987, og tegnet av Einar H. Skjervold.

Grong kommune har valgt et talende våpen. Den gamle formen av bygdenavnet var Granungar, som er utledet av trenavnet gran. Ut fra dette skal våpnet illustrere grønne grantrær. De tre trekantene kan også symbolisere de tre centra i kommunen, Harran, Bergsmo og Mediå.

Lom kommune i Oppland fylke. «På blå grunn tre sølv skjeltrekor». Fastsatt ved kgl. res. 6.2.1987, og tegnet av Einar H. Skjervold.

Bygdene i øvre Ottadalen hører til de mest nedbørfattige strøk i Norge. Men jordsmonnet er godt, og bygdene har vært regnet som «Gudbrandsdalens

kørnkammer». Kunstig vanning har fra gammelt av erstattet den naturlige nedbøren. I dag brukes spredere med moderne trykkanlegg. Tidligere var skjeltreko et viktig redskap i det livgivende vanningsystemet. Folk ledet smeltvannet fra isbreer og fjellbekker ned langs liene gjennom turerenner og grøfter frem til gårdene og ut over jordene. Skjeltreko eller skjeltreke, en innhul trespade, ble så brukt til å «skjelte» (spre) vannet ut over åkrene.

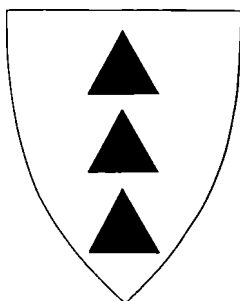
Tokke kommune i Telemark fylke. «På gull grunn ein gåande svart bjørn». Fastsatt ved kgl. res. 6.2.1987, og tegnet av Stein Davidsen.

Motivet representerer naturen og dyrelivet i kommunen. I eldre tid holdt en bjørnestamme til i de store skogs- og heistrekningene, og på folkemunne går historier om store bjørneskyttere. Også i senere tid har det vært sett bjørn i Tokke.

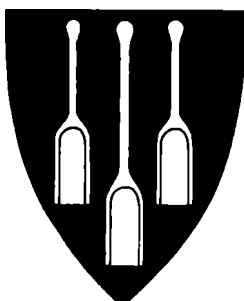
Froya kommune i Sør-Trøndelag fylke. «I blått tre sølv angler i skrå rekke». Fastsatt ved kgl. res. 13.3.1987, og tegnet av Einar H. Skjervold.

Med fiskekroker av ben vil kommunen vise at fisket er og har vært det viktigste næringsgrunnlaget fra gammelt av.

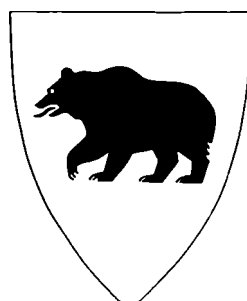
Herøy kommune i Møre og Romsdal fyl-

Grong kommune

Lom kommune

Tøkke kommune

ke. «På blå grunn to motstilte sølv skipstammnar». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987, og tegnet av Even Jarl Skoglund.

I 1920 ble det gravet ut på gården Kvalsund to fartøyer som skriver seg fra 600-tallet. Den ene var 9,5 m lang og den andre 18 m lang. Kommunen ønsket derfor et båtmotiv og det ble to skipsstevner.

Kvalsund kommune i Finnmark fylke. «I blått tre sølv lakser i trepass med hodene innover». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987, og tegnet av Inngunn Bjerkås.

De tre laksene står for fisket som tradisjonell næring, for sportsfiske og for moderne lakseoppdrett.

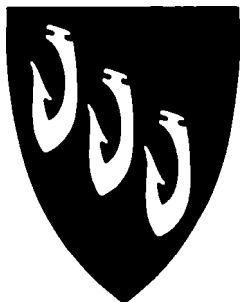
Lyngdal kommune i Vest-Agder fylke. «I

grønt en stående sølv ku». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987 og tegnet av Torgeir Schjøberg.

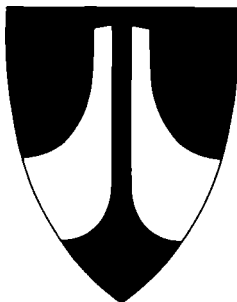
Lyngdalsfeet var kjent langt utenfor kommunens grenser, og til det årlige dyreskuet kom det oppkjøpere både fra Sør- og Vestlandet. Modell for våpnet er Lyngdalskua i bronse utenfor kommunens rådhus.

Osen kommune i Sør-Trøndelag fylke. «Blått dekket med sølv fiskegarn». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987, og uttegnet av Einar H. Skjervold etter idé av Karin Johannesen og Harald Nissen. De foreslo det samme motivet uavhengig av hverandre.

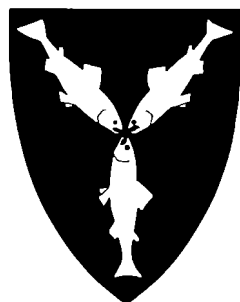
Kommunen ønsket et motiv som viser at den er en fiskerikommune. Reprerentanter for kommunen fremla flere

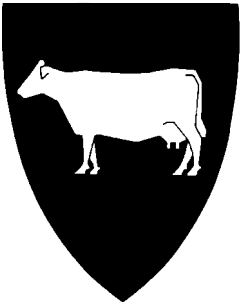
Frøya kommune

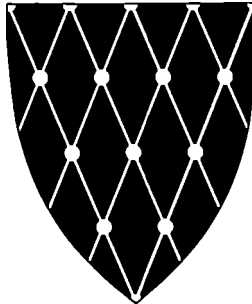
Herøy kommune

Kvalsund kommune

Lyngdal kommune

Osen kommune

Skjervøy kommune

forslag for meg, som vi diskuterte. Selv kom jeg også med forslag. Resultatet ble tilslutt fiskegarnet, som jeg selv synes er meget effektivt.

Skjervøy kommune i Troms fylke. «I sølv et svart skarvehode». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987 og tegnet av Jan Roald Andreassen etter utkast av Kåre Bondesen.

Skjervøy er en kystkommune hvor storskarven hører til faunaen. Kommunen ønsket derfor et skarvemotiv.

Vågsøy kommune i Sogn og Fjordane fylke. «I blått to skråstilte sølv rør». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987 og tegnet av Inge Rotevatn.

Denne rortypen ble brukt på enmannsbåter. Rorkulten vendte bakover og ble betjent med en styrestang fra

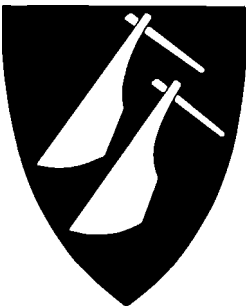
midten av båten. Med rør i våpnet håber kommunen å styre fremtiden trygt i møte.

Østre Toten kommune i Oppland fylke. «I grønt en sølv potetplante». Fastsatt ved kgl. res. 27.3.1987 og tegnet av Arne Løvstad.

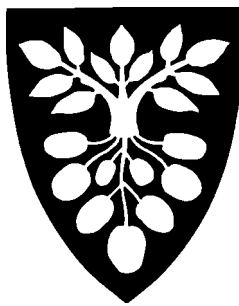
For denne fruktbare jordbrukskommunen var det naturlig å velge en faldrik potetplante og grønn bunnfarge.

Sorfold kommune i Nordland fylke. «I blått et sølv turbinhjul». Fastsatt ved kgl. res. 24.4.1987 og tegnet av Arvid Sveen.

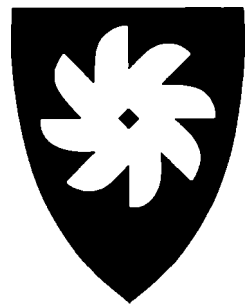
De mange elvene og fossefallene i kommunen har gitt energi og skapt arbeidsplasser gjennom vannmøllen og vasshjulet og i nyere tid gjennom turbinhjulet.

Vågsøy kommune

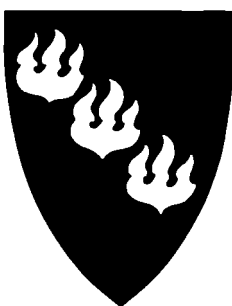
Østre Toten kommune

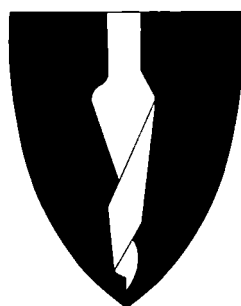
Sorfold kommune

Vegårsdshei kommune

Høyanger kommune

Meland kommune

Vegårsdshei kommune i Aust-Agder fylke. «I rødt en sittende sølv rev. Fastsatt ved kgl. res. 30.4.1987 og tegnet av Daniel Rike.

Reven kan representere dyreliv, natur og pelsdyroppdrett, som er en viktig næringsvei i denne skogbruksbygden.

Høyanger kommune i Sogn og Fjordane fylke. «På blå grunn tre sølv flammer i skrå rekkje». Fastsatt ved kgl. res. 15.5.1987 og tegnet av Inge Rotevatn.

«Eld og energi» er mottoet for våpnet. Dette er primære elementer i aluminiumsindustrien, som er viktig for kommunen. Den lokale vannkraft skaffer energien – derfor den blå farven.

Meland kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn ein sølv navar-spiss som vender nedover». Fastsatt ved kgl. res.

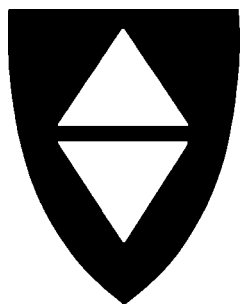
15.5.1987 og tegnet av Inge Rotevatn.

Navar eller naver er navn på lange spiralbor. De kalles også tømmermannsbor. I Meland har det vært naverproduksjon tilbake til 1850-årene. Borsmedyrket er krevende og symboliserer egenskaper som skaperevne, dyktighet og arbeidsomhet.

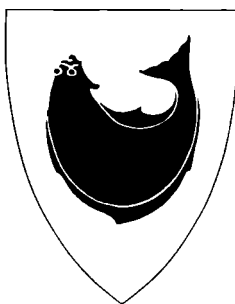
Midsund kommune i Møre og Romsdal fylke. «På blå grunn to sølv trekantar, den nedste vend nedover». Fastsatt ved kgl. res. 15.5.1987 og tegnet av Jarle Skuseth.

Motivet skal illustrere de to største øyene i kommunen, Otroya og Midøya, med Midsundet i mellom.

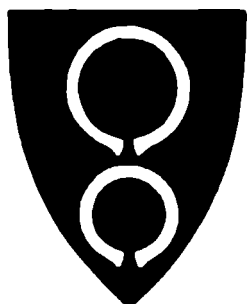
Tranøy kommune i Troms fylke. «I sølv en krummet svart kveite». Fastsatt ved kgl. res. 15.5.1987 og tegnet av Svein A.

Midsund kommune

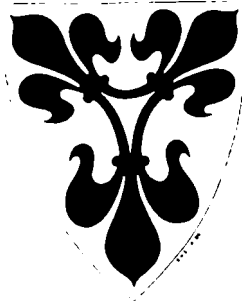
Tranøy kommune

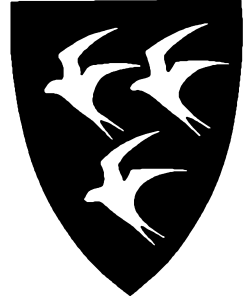
Aukra kommune

Aurland kommune

Nærøy kommune

Roan kommune

Berntsen.

Kveiten (*Hippoglossus hippoglossus*) eller hellefisken (på dansk helleflynder og på svensk hälleflundra) har i folketroen hatt den samme status i havet som bjørnen hadde på landjorden. For folk på Tranøy har den dessuten vært en viktig matfisk og eksportartikkel.

Aukra kommune i Møre og Romsdal fylke. «På blå grunn to gull ringar, 1-1». Fastsatt ved kgl. res. 22.5.1987 og tegnet av Jarle Skuseth, etter idé av Knut Rød.

En armring fra bronsealderen var utgangspunktet for dette motivet som skal symbolisere samhold og historisk rotfeste.

Aurland kommune i Sogn og Fjordane fylke. «På blå grunn eit avrive sølv geitebukkhovud». Fastsatt ved kgl. res. 22.5.1987 og tegnet av Inge Rotevatn.

Aurland er kjent for sin fine geitost. Geitehold har dominert innen jordbruket, og dyrene har funnet godt beite mellom blå fjorder og blå fjell.

Nærøy kommune i Nord-Trøndelag fylke. «I gull tre røde liljetopper forent i trepass». Fastsatt ved kgl. res. 22.5.1987 og tegnet av Einar H. Skjervold.

Utgangspunkt for våpnet er et segl som henger ved et hyldningsbrev for kong Håkon Magnusson fra 17. juli 1344. Det ble brukt av bønder og almue

«af ... nidri halfuu Naumadals fylkis» (Dipl. Norvegicum I nr. 290). Seglet viser en kvinneskikkelse stående i en portal. Omskriften viser at kvinnen må være St. Maura. Portalen er dekorert med tre liljer. Man valgte derfor tre liljer i trepass. Men en moderne utgave av seglet ble foreslått som kommunesegl. Rødfarven ble valgt fordi det vokser røde vannliljer i Nærøy.

Roan kommune i Sør-Trøndelag fylke. «I blått tre oppflyvende sølv terner, 2-1». Fastsatt ved kgl. res. 22.5.1987 og tegnet av Einar H. Skjervold.

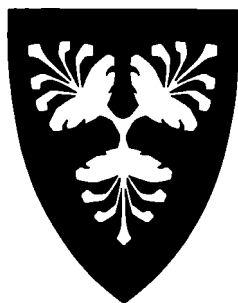
Hvite fugler mot blått hav er et vakert motiv for en kystkommune.

Marnardal kommune i Vest-Agder fylke. «I grønt tre gull furukongler forent i trepass». Fastsatt ved kgl. res. 19.6.1987 og tegnet av Ulf Dreyer, etter idé av Kjersti Tveit Nilsen.

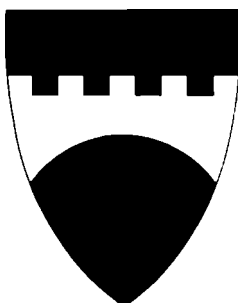
Marnardal består av de tre tidligere kommunene Bjelland, Laudal og Øyslebø. Gull kongler i grønt viser til verdier som er hentet ut av de grønne skogene.

Skodje kommune i Møre og Romsdal fylke. «På grønn grunn ei gull kvelvingsbru med tindar». Fastsatt ved kgl. res. 19.6.1987 og tegnet av Jarle Skuseth.

Skodje bru over Storstraumen på veien Rødset-Ørskog er et mektig bygg-

Marnardal kommune

Skodje kommune

Stord kommune

verk i sten. Her er det gjengitt i en fornklet og stilisert form.

Stord kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn ein gull kristornkvist». Fastsatt ved kgl. res. 19.6.1987 og tegnet av Truls Nygaard efter idé av Inger Johanne Moe.

Mang en «storabu» har skaffet seg ekstraintekter til jul ved å selge kristorn som vokser på Stord.

Volda kommune i Møre og Romsdal fylke. «På blå grunn ein nedvendt sølv penesplitt». Fastsatt ved kgl. res. 19.6.1987 og tegnet av Inge Rotevatn, efter idé av Helge Kragset.

«Det opplyste bondevelde» var motto for dette forslaget. Motivet står også for Volda som skolested, der vi bl.a. finner distriktshøyskole og lærerskole.

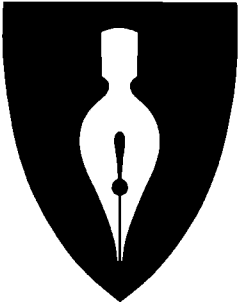
Frosta kommune i Nord-Trøndelag fylke. «I grønt et gull liljesepter». Fastsatt ved kgl. res. 26.6.1987 og tegnet av Einar H. Skjervold, efter idé av Ola Stavseth.

Frostatung som holdt til på Frosta, var i middelalderen et av Norges fire store lagting. Det omfattet bl.a. Trøndelag (dvs. trøndernes lovområde). For Frostatung finnes et segl som Halvard Trætteberg (Borg i segl, mynt og våpen 1967, s. 50) daterer til ca. 1276. Det er bevart et voksavtrykk fra 1453. Seglet viser en konge som gir lovboen til lagmannen

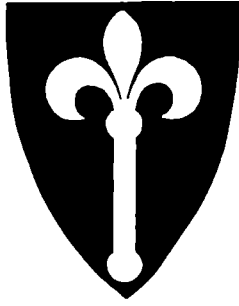
med sin høyre händ. Sammen med kongen sitter folkets representanter. I venstre händ holder kongen et liljesepter. Nederst er Trøndelagens landskap og befolkning (jegere). Seglet har omskriften SIGILLUM COMMUNITATIS DE FROSTOTHING. Seglet brukes i dag av Frostatung lagdømme, som har sete i Trondheim. Frosta kommune har valgt som motiv liljesepteret, som kongen holder i venstre händ.

Vang kommune i Oppland fylke. «På blå grunn tre skråstilte gull sverd omgjevne av gull liljebord». Fastsatt ved kgl. res. 26.6.1987 og tegnet av Stein Davidsen.

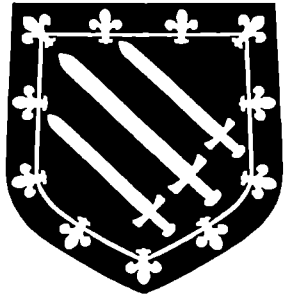
Dette skal være et våpen ført av hr. Sigvat på Leirholmar. Han nevnes i 1309 blant de 35 norske, geistlige og verdslige herrer, som fulgte kong Håkon V Magnusson til København og som sto inne for den fredstraktat som Håkon V sluttet 17. juni med kong Erik Menved. Han nevnes allerede da som ridder. Kort efter nevnes han som sysselmann i Nordre Valdres og Hallingdal. Han nevnes også i flere andre dokumenter. Imidlertid skal han også ha vært til stede ved møtet 25. september 1295 på Heggnesgavl (Hindsgavl) i Danmark mellom Eirik og Håkon Magnussonner av Norge og Erik Menved av Danmark. Dette er meddelet av O. K. Ødegaard i en artik-

Volda kommune

Frosta kommune

Vang kommune

kel «Sigvat av Leirholar» i Tidsskrift for Valdres historielag 1920, s. 323–332. Ødegaard nevner også der at oberst G. O. Munthe har opplyst at: «Leirholsridderen hr. Sigvats blaa skjold, hvori saacs en guldkrans av skjoldets form, utvendig omsat med 12 guldliljer og inden i 3 skraa med spidserne nedadvendte og over hinanden satte gyldne glavind, skal endnu i slutten av 1700-tallet ha hængt i Vangskirkens kor». Det samme ser vi i et manuskript (Ms 10a) i Universitetsbiblioteket i Trondheim med tittelen Norges Riges gamle adelige Vaaben (HT 6 (1988):57, s. 343). Likedan er det i det gamle Lexicon over adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene, 2. bind, s. 166–167, der vi ser at Herr Sevad til Lehrhod i Valder fører «et blaat Skjold, inden i hvilket en Guld Krands, i Form af Skjoldet, udvendig besat med 12 Guld Lillier, 3 foroven, 3 paa hver Side, og 3 forneden, inden i denne 3 paa skraa mod Skjoldets nederste høire Hjørne, med Spidserne nedad over hinanden satte, hældende Guld Karder». I kommunevåpnet er imidlertid glavindene eller sverdene stillet med oppadvendte spisser. Dette er i overensstemmelse med den mest vederheftige dokumentasjon som finnes, nemlig en detaljert beskrivelse fra 1750 av presten Her-

man Ruge. Han tegnet også av våpnet på stedet. Originaltegningen som i dag er i København, viser sverdene med spissene opp på skrå. Våpnet hang i Vang kirke ennu på 1700-tallet, men er senere gått tapt.

Herøy kommune i Nordland fylke. «I blått tre oppvoksende gull årer, den midterste nedsenket». Fastsatt ved kgl. res. 3.7.1987 og tegnet av Jarle E. Henriksen.

Med oppreiste årer vil kommunen markere på historisk vis at mennesket er på plass og rede til de oppgaver som venter.

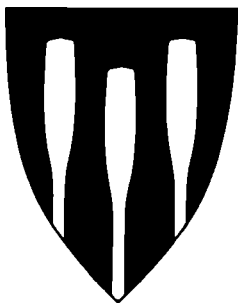
Tirana kommune i Nordland fylke. «I rødt tre gull angler, 2-1». Fastsatt ved kgl. res. 24.7.1987 og tegnet av Jarle E. Henriksen.

Modell for fiskekrokene er en fiskekrok av ben fra steinalderen, som er funnet i Kirkhelleren i Tirana. Motivet skal vise at fiske har vært hovednæring fra de eldste tider.

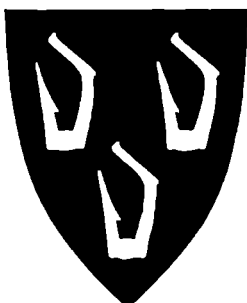
Tysfjord kommune i Nordland fylke. «I sølv en oppvoksende svart hummer». Fastsatt ved kgl. res. 24.7.1987 og tegnet av Esther Skoglund.

Hummer er valgt som motiv fordi Tysfjord har den nordligste kjente hummerstamme i Norge.

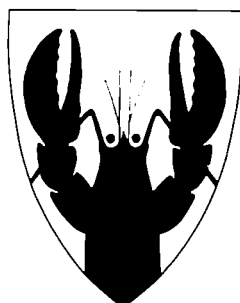
Bo kommune i Nordland fylke. «I svart

Herøy kommune

Træna kommune

Tysfjord kommune

en halv sølv båt med mast og råscile». Fastsatt ved kgl. res. 7.8.1987 og tegnet av Rolf Tidemann etter idé av Ola Henriksen.

Bø i Vesterålen har en værhard beliggenhet og mange er de historier og sagn om draugen som suser forbi i sin halve båt. Draug (på gammelnorsk draugr) er en avdød, enten han bor i gravhaugen eller forlater den for å oppsøke de levende. I senere norsk folketro er draugen en som er druknet på sjøen og ikke kommet i kristen jord. Han er derfor ondsinnet og vil trekke folk etter seg. Hører eller ser man draugen, varslers det dødsfall.

Haram kommune i Møre og Romsdal fylke. «Delt av sølv og blått med omvendt bogesnitt med tre bogar». Fastsatt ved kgl. res. 7.8.1987 og tegnet av Eldar

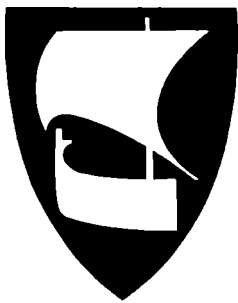
Tandstad.

Blå bølger skal fortelle at sjøen har vært en viktig arbeidsplass og et bindeledd mellom de ulike delene av kommunen, som består av en halvøy og fire større øyer.

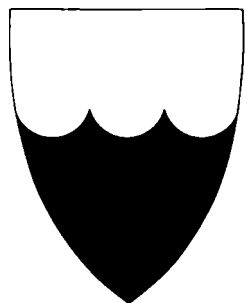
Hitra kommune i Sør-Trøndelag fylke. «I blått et sølv hjortehode». Fastsatt ved kgl. res. 7.8.1987 og tegnet av Finar H. Skjervold etter forslag av Ketil Gylland.

Hjorten er Hitras «nasjonaldyr», og oya nevnes i alle eldre beretninger som det viktigste tilholdssted for hjorten nordenfjells, og fremdeles er der en stor bestand.

Hornindal kommune i Sogn og Fjordane fylke. «På blå grunn tre sølv ljåblad, 1-1-1». Fastsatt ved kgl. res. 7.8.1987 og tegnet av Petter Eide.

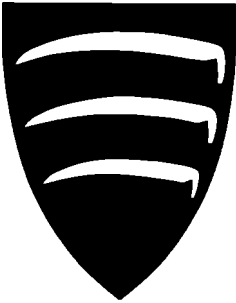
Bø kommune

Haram kommune

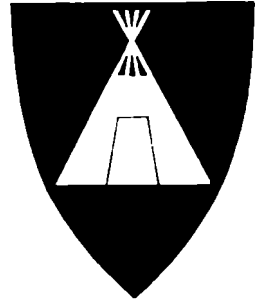
Hitra kommune

Hornindal kommune

Våler kommune

Kautokeino -
Guovdageaidnu kommune

»Honndalsljäen« er et kjent begrep på Nordvest-landet. Motivet representerer både jordbruket og smedhåndverket som har hatt sterke tradisjoner i kommunen.

Våler kommune i Hedmark fylke. »I rødt en nedvendt vinget gull pil«. Fastsatt ved kgl. res. 7.8.1987 og tegnet av John Arne Moseng.

Sagnet forteller at Olav den Hellige kristnet Solør våren 1022. Han skjøt ut en pil, og den første kirken ble bygget der pilen falt ned, på Våler.

Kautokeino - Guovdageaidnu kommune i Finnmark fylke. »I blått en gull lavvo«. Fastsatt ved kgl. res. 4.9.1987 og tegnet av Arvid Sveen.

Lavvoen, det samiske teltet, har fra gammelt av gitt nødvendig ly på Finnmarksvidda. Fremdeles er det mye brukt innen rensdyrdrift, utmarksnæring og friluftsliv.

Lillesand kommune i Aust-Agder fylke. »I blått tre sølv ankere forent i trepass«. Fastsatt ved kgl. res. 11.9.1987 og tegnet av Daniel Rike.

Motivet symboliserer fellesskapet mellom de tre tidligere kommunene Lillesand, Høvåg og Vestre Moland, som alle har hatt sterke bånd til sjøfarten. Av disse kommunene har Lillesand tidligere hatt et våpen med en flyvende terne

og et anker, men som ikke var fastsatt ved kgl. resolusjon.

Lyngen kommune i Troms fylke. »I sølv en oppreist svart hest med hodet vendt bakover«. Fastsatt ved kgl. res. 11.9.1987 og tegnet av Arvid Sveen.

»Lyngshesten« en nordnorsk hestrase, som fra 1968 har det offisielle navnet nordlandshest, representerer jordbruket, mens sølv bunn står for fjorden og fisket. Nordlandshesten er mindre enn fjordingen (nordbaggen) og har en annen kroppsbygning og farve. Etter eksteriøret ligner den mer en liten utgave av den finske hest. Vanligste farve er rød, men brun og sort er også ganske hyppig.

Verran kommune i Nord-Trøndelag fylke. »I blått en sølv båt med råseil og toppseil«. Fastsatt ved kgl. res. 11.9.1987 og tegnet av Rolf Tidemann.

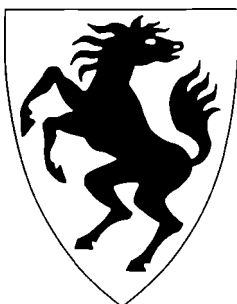
Utgangspunktet for motivet var Ver-ranjekta. Det har vært jektebyggerier i kommunen, og mange har drevet jektetransport.

Berg kommune i Troms fylke. »Venstre skrædelt av sølv og svart ved dobbelt lynsnitt«. Fastsatt ved kgl. res. 2.10.1987 og tegnet av Rolf Tidemann.

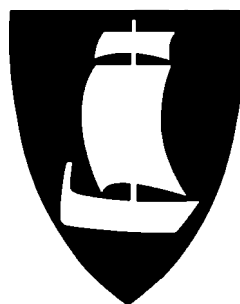
Berg ligger på den nord-vestlige del av Senja, Norges nest største øy. Lynsnittet skal representere de tre fjellfor-

Lillesand kommune

Lyngen kommune

Verran kommune

masjonene Trælen, Oksen og Kjølva på Senja.

Iveland kommune i Aust-Agder fylke. «I grønt en skræstilt sølv hammer». Fastsett ved kgl. res. 9.10.1987 og tegnet av Ulf Skauge efter idé av Astrid Vatnestrøm.

Berggrunnen i Iveland inneholder en hel del sjeldne mineraler. Her er også forekomster av feltspat, kvarts og nikkel. Bergverkshammeren bærer derfor bud om disse forekomstene.

Sande kommune i Møre og Romsdal fylke. «På blå grunn ei sølv linebøye». Fastsett ved kgl. res. 23.10.1987 og tegnet av Jarle Skuseth efter idé av Helge Kragset.

Fiskerikommunen Sande valgte et motiv fra arbeidslivet. Linebøya brukes

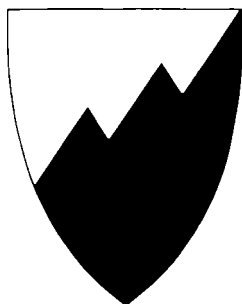
til å markere og holde oppe fiskelina.

Åmli kommune i Aust-Agder fylke. «På blå grunn ein oppreist sølv bever med hovudet vendt bakover». Fastsett ved kgl. res. 23.10. 1987 og tegnet av Daniel Rike.

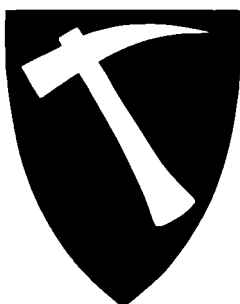
Åmli har en av de få overlevende beverstammene i Norge. Den energiske trefelleren skal også minne om at skogsdrift er en viktig næringsvei i kommunen.

Eidsvoll kommune i Akershus fylke. «I grønt en gull skälvekt». Fastsett ved kgl. res. 20.11.1987 og tegnet av Bjørn Sigurd Østern.

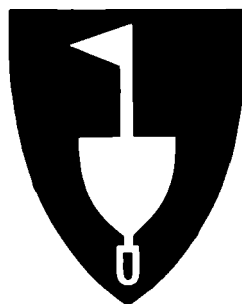
Eidsivating var det gamle lagtinget for befolkningen omkring Mjøsa. Tingstedet var fra først av Aker i Vang ved Hamar, men ble på Olav den Helliges

Berg kommune

Iveland kommune

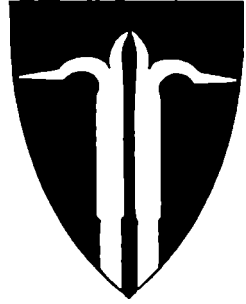
Sande kommune

Åmli kommune

Eidsvoll kommune

Nordre Land kommune

tid flyttet til Eidsvoll. Vekten som er et rettferdighetssymbol, skal minne om den gang lov og rett ved Eidsivatinget ble avgjort der.

Nordre Land kommune i Oppland fylke. «I blått to oppvoksende adosserte gull fløterhaker». Fastsatt ved kgl. res. 20.11.1987 og tegnet av Dag Magne Staurheim.

Tømmerfløting pågikk helt til 1969 i denne skogskommunen. «Brøtingshakene» som er det lokale navn for slike fløterhaker, er tegnet etter modell av haker smidd av bygdesmeden Kristian Hald.

Vega kommune i Nordland fylke. «I rødt et gull øsekar». Fastsatt ved kgl.res. 20.11.1987 og tegnet av Tøre Engen.

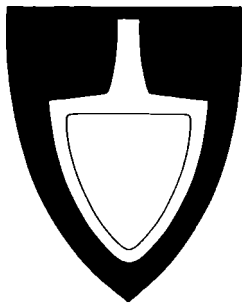
Båt er mye brukt i denne øykommune,

og en må alltid se til at øsekaret er med. Det gir trygghet.

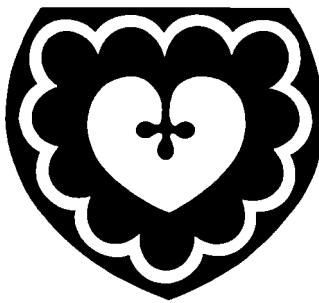
Vestre Slidre kommune i Oppland fylke. «På blå grunn eit sølv sjøblad omgjeve av sølv bord laga med taggesnitt». Fastsatt ved kgl. res. 20.11.1987 og tegnet av Kari Rud Flem.

I Vestre Slidre er det tre kirker. En av dem er Slidredomen som er en stenkirke fra ca. 1170. I koret er det malte dekorasjoner fra middelalderen, bl.a. et våpen med det motivet kommunen har valgt til kommunevåpen. Men den opprinnelige eier kjennes ikke. Se også om Slidredomen i min meddelelse om Jytte Høgs våpen og litt mere om courtoisie i dette nr. av HT.

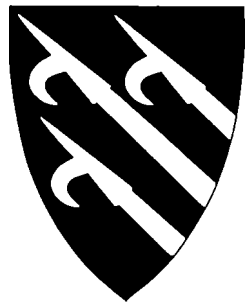
Jondal kommune i Hordaland fylke. «På raud grunn tre skrått framveksande gull

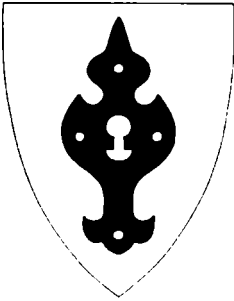
Vega kommune

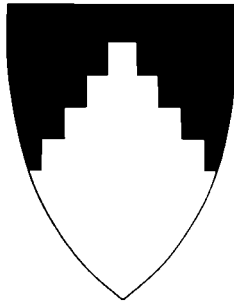
Vestre Slidre kommune

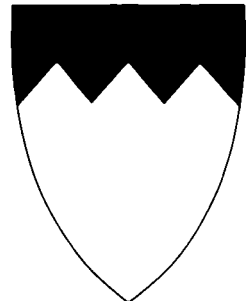
Jondal kommune

Kviteseid kommune

Akershus fylkeskommune

Naustdal kommune

båtshakar«. Fastsatt ved kgl. res. 27.11.1987 og tegnet av Arvid Sveen.

Båtshakene skal vise vei fremover og minne om hvor viktig båten har vært for arbeid og transport for denne kommunen inne i Hardangerfjorden. Jondal er også kjent for båtbygging, Båtskolen og årlige trebåtmesser.

Kviteseid kommune i Telemark fylke. »På gull grunn et svart låsskilt«. Fastsatt ved kgl. res. 27.11.1987 og tegnet av Daniel Rike.

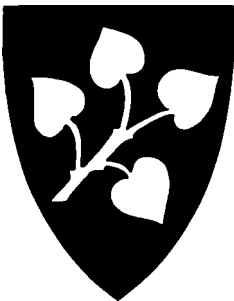
Låsskiltet fra Tveitloftet, et middelalder stabbur på Kviteseid Bygdetun, symboliserer bygdekunst og tradisjoner så vel som den trygghet som forbindes med lås og velfylt stabbur. Stabbur er en særegen norsk form for et bur, loft satt på stolper.

Akershus fylkeskommune. »I blått en sølv trappegavl«. Fastsatt ved kgl. res. 11.12.1987 og tegnet av Finn Fagerli.

»Silhuett« er motto for motivet som viser til murgavlene på Akershus slott. Slottet var i eldre tid administrasjonssenter for Østlandet og har siden gitt navn til fylket.

Naustdal kommune i Sogn og Fjordane fylke. »På sølv grunn blått skjoldhoved laga med breitt tannsnitt«. Fastsatt ved kgl. res. 11.12.1987 og tegnet av Inge Rotvatn.

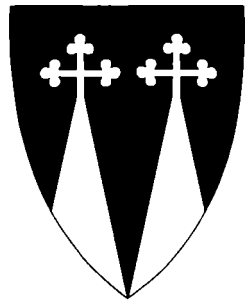
Bygdenavnet og raden med »naustgavler« mot blå himmel har gitt idéen til dette motivet. Nøst eller naust er det norske navnet for et skur (som kan ligge tett ved hverandre) ved sjøen eller stranden, hvor fartøyer innsettes og hvor

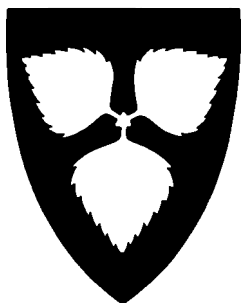
Stryn kommune

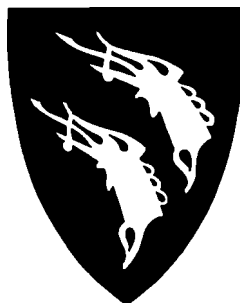
Vanylven kommune

Gran kommune

Lavangen kommune

Lærdal kommune

fiskeredsaker oppbevares.

Stryn kommune i Sogn og Fjordane fylke. «På grøn grunn ein venstre skrånstilt gull lindekvist med fire blad». Fastsatt ved kgl. res. 11.12.1987 og tegnet av Heidi Heggdal.

Stryn har en av landets verneverdige edelløvsoger med store forekomster av lind. Motivet symboliserer også fjorden med fire bygdelag omkring.

Vanylven kommune i Møre og Romsdal fylke. «På grøn grunn ein nedvendt sølv spiss laga med bogeliner. Fastsatt ved kgl. res. 11.12.1987 og tegnet av Jostein O. Mo.

Motivet skal symbolisere at fra den fruktbare jordbruksbygden åpner Vanylvensfjorden seg ut mot havet.

Gran kommune i Oppland fylke. «I rødt to gull spisser som ender i kløverbladkors». Fastsatt ved kgl. res. 11.12.1987 og tegnet av Kari Ruud Flem.

Motivet viser til søsterkirkene på Gran, som er to kirker fra 1100-tallet bygget like ved hverandre. Den norske kirke fører som våpen i rødt to adosserte gull økser belagt med et gull kløverbladkors.

Lavangen kommune i Troms fylke. «I rødt tre gull bjørkeblad forent i trepass». Fastsatt ved kgl. res. 18.12.1987 og tegnet av Øystein Hermod Skaugvollidal

etter idé av Eirik Jørgensen.

Kommunenavnet kommer av lauvanger og har trolig sin bakgrunn i at fjorden av samme navn, før som nu, var omkranset av løvkledde lier.

Lærdal kommune i Sogn og Fjordane fylke. «På raud grunn to gull drakehovud i skrån rekkje». Fastsatt ved kgl. res. 18.12.1987 og tegnet av Inge Rotevatn.

Borgund stavkirke fra ca. 1150, som ved siden av Heddalskirken er den best bevart av Norges stavkirker, er et kjennemerke for kommunen. Her er den symbolisert ved to av drakehodene som pryder taket.

Harald Nissen

Sverige

Bergs kommun i Jämtlands län lät 1987 registrera ett vapen med följande beskrivning: «I blått fält en från ett treberg av silver uppskjutande låga av guld, till höger åtföljd av en vänstervänd yxa och till vänster av en bössa, båda av silver».

Det har inte gått att få fram när detta vapen började användas eller vem som står bakom motivet. Det tycks dock ha funnits, då den nuvarande storkommunen bildades genom sammanläggningar 1971. Yxa och bössa uppgavs i samband med registreringen syfta på hant-

Bergs kommun

Gullspångs kommun

Härnösands kommun

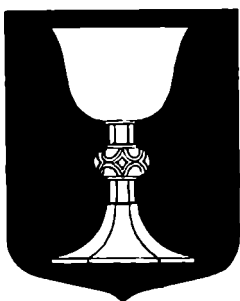
verksyrkena timmerman respektive bössined. Lägan syftar på en värdekase på Hoverberget. Motivet renritades 1987 på riksarkivets uppdrag av konstnär Ingrid Lamby, som hade bilder av yxa och bössa från trakten som förlaga.

Gullspångs kommun i Skaraborgs län bildades genom sammanläggning 1971 av de äldre enheterna Amnehärad, Hova och Södra Råda. Namnet togs från samhället vid gränsälven mellan Västergötland och Värmland. Någon självklar äldre symbol fanns inte, bl a eftersom kommunen omfattar delar av två härad i olika stift och landskap. Utgångspunkt för symbolvalet blev därför det fantasieggande ortnamnet, till vilket sägner om »guldstenen» i älven var knutna. Under det ganska långdragna arbetet med att få fram ett vapen, som både var heraldiskt korrekt och tilltalade kommuninvånarna, tillkom en lax, som syftar på det givande fisket av en ekonomiskt betydande variant av detta släkte. Dessutom byttes den först föreslagna »stenen» i form av en rundel i guld ut mot en krona. Denna syftar på det i svensk historia kända slaget vid Hova 1275, då kung Valdemar förlorade sin krona till brodern Magnus (Ladulås). »Spång» i ortnamnet illustreras i vapnet med en bjälke. - Vapenbeskriv-

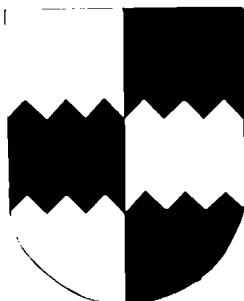
ningen som slutligen registrerades 1989 lyder på följande sätt: »I blått fält en hoppande lax, ovan åtföljd av en smal upphöjd bjälke, nedan av en krona, allt av guld«.

Härnösand, Västernorrlands län, blev stad 1586. I det äldsta privilegiebrevet föreskrevs, att staden skulle i sitt sigill ha en »svart bäver med en gädda i munnen». Som vapen har detta sedermera tolkats på olika sätt - tidvis har t ex gäddan varit blå. Vid den nya tidens fastställelse 1931 löd emellertid beskrivningen »I silverfält en svart bäver med en svart gädda i munnen». Efter kommunsammanläggningarna hade man först i följd beslutat att låta registrera vapnet. Så skedde också, med 1931 års beskrivning. Blå gädda ville man inte höra talas om! Den nya, något förenklade uppmålningen, gjordes av Ingrid Lamby.

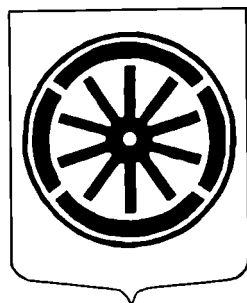
Kalix i Norrbottens län bär ett namn, som ju på latin betyder kalk. Den gamla socknen Nederkalix' sigill - känt från 1600-talet - innehåller också mycket riktigt bilden av en kalk, och när denna bland de allra första landskommunerna på 1930-talet vände sig till dåvarande riksheraldikerämbetet för att få ett vapen, föll det sig naturligt att utnyttja detta motiv. 1967 saminanslogs socknen med Töre till Kalix kommun, och vap-

Kalix kommun

Vaggeryds äldre vapen

Vaggeryds kommun

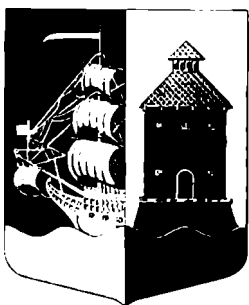
net fortfor att brukas. Först i fjol blev det registrerat. Beskrivningen är identisk med den från 1930-talet: »I rött fält en kalk av guld«. En ny, förenklad uppmålning gjordes av Ingrid Lamby.

Vaggeryd i Jönköpings län hade som köping sedan början av 1950-talet ett häroldsvapen: »I sköld, kluven av guld och grönt, en av sägskuror bildad bjälke av motsatta tinkturer«. 1971 bildades Vaggeryds kommun genom sammanslagning med bl a köpingen Skillingaryd, som också hade fastställt vapen. Trots viss ocnighet registrerades den namngivande kommunens vapen, men senare beslöts, att vapnet skulle bytas ut mot ett nytt, som bättre kunde symbolisera hela kommunen, och som dessutom innehöll symboler, som till skillnad från det äldre också kunde ges en saklig tolkning.

1989 kunde så ett nytt vapen registreras: »I fält av guld ett vagnshjul bestående av svart hjulband och svart nav samt av röd hjulring i fyra delar och tio röda ekrar«. Förslaget hade tagits fram av Erik Klint, innehavare av en reklambyrå i orten. Motivet syftar på den vagnsindustri, som dominerat bygden under äldre tid och som utgjort basen för den moderna kommunens möbel- och metallindustri. Hjulet visas inför sin sam-

mansättning, då det »glödvarma« hjulbandet drivs ned kring hjulring, ekrar och nav. Riksarkivet föreslog, att svart och rött skulle byta plats i vapnet – för att bättre stämma med det tänkta skeendet – men man föredrog den ursprungliga varianten.

Vaxholm i Stockholms län var stad från 1600-talets mitt fram till 1974. Då lades orten samman med Österåker och antog så småningom dess vapen, trots att kommunens namn var Vaxholm. Som i några andra fall upplöstes snart nog »äktenskapet« och de båda enheterna blev åter – 1983 – särskilda kommuner, dock med nya gränser. Vaxholm återtog sitt år 1944 fastställda vapen. Registrering dröjde till år 1988, eftersom man uppfattat den heraldiska sektionens förslag om förenklad framställningssätt som ett krav för registrering. När frågan åter togs upp 1987 klargjordes, att inget hindrade, att bilden från år 1944 användes som exempel på ett sätt att framställa vapnet vid en nyregistrering. Riksarkivet framhöll dock i sitt yttrande, att en förenklad modernisering vore önskvärd, för att ge vapnet en mer allsidigt användbar förebild. Ingenting hindrar ju heller att en sådan framställs efter den nu registrerade beskrivningen vid kommande behov.

Vaxholms kommun

Vapenbeskrivningen lyder nu: »Sköld kluven av rött och silver med en av en vågskura bildad stam av motsatta tinkturer samt i främre hälften framstämven av ett framkommande och på stammen seglande skepp av silver samt i bakre hälften ett på stammen stående rött fästningstorn«.

Tornet erinrar om en nu riven befästning på Vaxön och har tradition från stadens äldsta sigill. Skeppet infördes på 1800-talet för att beteckna orten som en sjöfartsstad. Redan riksheraldikern verkade för att få bort det, då det gällde att få ett vapen fastställt på 1940-talet - och när det väl fastställdes fick man anmärkning på tacklingen!

Clara Nevéus

Danmark

I takt med behovet for retlig beskyttelse af kommunernes våbener blev der i 1936 oprettet et særligt register over godkendte og anmeldte kommunevåbener og -segli i Direktoratet for patent- og varemærkevæsenet. Det var en betingelse for at opnå indregistrering, at der med kommunens anmeldelse fulgte en erklæring fra Indenrigsministeriet om, at det pågældende våben var godkendt.

Ved bedømmelsen af våbenforslag støttede ministeriet sig til det officielle heraldikerembede, der fra 1938 hed statens heraldiske konsulent. Anmeldelsesproceduren var foreskrevet i en bekendtgørelse fra Handelsministeriet, der bl.a. præciserede, at kommunevåbener eller -segli ikke kunne registreres, hvis de uden hjemmel indeholdt statskendetegn, officielle kontrol- eller garantitegn, registrerede eller anmeldte varemærker, sællemærker eller foreningskendetegn eller efterligninger deraf. Da der i forbindelse med kommunalreformen i 1968 kom en samlet lov om kommunernes styrelse, fastslog denne i § 4, at kommunevåbener og -segli, der er godkendt af indenrigsministeren og anmeldt for varemærkedirektoratet i henhold til regler fastsat af handelsministeren, er forbeholdt de pågældende kommunale myndigheder. Styrelsesloven trådte i kraft i 1970, og ved sammenlægninger reduceredes antallet af kommuner.

Ligesom der på det statslige område er behov for at værne især kongekronen imod at blive misbrugt af kommercielle foretagender, er det på det lokale plan nødvendigt at dæmme op for foreningers, interesseorganisationers og erhvervslivets iver for at bruge kommunens våben eller noget, der ligner. Borgerlig straffelov fastslår, at det er strafbart at benytte bl.a. kendetegn, som er forbeholdt dansk offentlig myndighed. Indregistrering af kommunevåbener er derfor en forudsætning for deres retsbeskyttelse. Et kommunemærke, der ikke er registreret som våben, er ikke noget kommunevåben i styrelseslovens forstand. Dette har Indenrigsministeriet fastslået i 1990. Flere kommuner bruger et våben, som er godkendt og indregistreret for en mindre del af kommunen før kommunalreformen. Hvis kommunens nuværende navn er det samme

som det, våbenet i sin tid blev registreret under, kan kommunens ret formentlig ikke antastes. Er kommunens navn ikke det samme som det, hvortil våbenet oprindelig blev knyttet, er kommunens retsstilling utvivlsomt svagere.

Kravet om afbureaukratisering inden for det offentlige medførte, at Indenrigsministeriet i 1989 gav afkald på kompetencen til at godkende kommunevåbener. I praksis havde ministeriet altid rådspurgt den heraldiske konsulent som led i godkendelsesproceduren, og normalt fastsattes et kommunevåben formelt med den blasonering, der var formuleret af konsulenten. Tyngdepunktet i sagsbehandlingen lå således rent faktisk i konsulentembedet, der siden 1985 er blevet varetaget af Rigsarkivet. Den nuværende kommunale styrelseslovs § 4 fastslår kun, at kommunevåbener og -segl, der er anmeldt for Patentdirektoratet efter regler fastsat af industriministeren, er forbeholdt de kommunale myndigheder i den pågældende kommune. Dette betyder dog ikke, at et hvilket som helst kommunalt kendetegn herefter kan blive indregistreret som kommunevåben. Patentdirektoratets bekendtgørelse af 16. marts 1990 om registrering af kommunevåbener og -segl bestemmer, at en kommune sammen med sin ansøgning skal indsende en erklæring fra Rigsarkivet om det ansøgte kommunevåben eller -segl med en beskrivelse af samme. I praksis betyder det, at Rigsarkivets erklæring skal være positiv, for at våbenet kan blive registreret, og at blasoneringen er formuleret eller godkendt af Rigsarkivet. Direktoratets bekendtgørelse anfører også de forbehold med hensyn til statskendetegn m.m., der allerede var taget i 1936. Desuden præciseres det, at registrering ikke kan finde sted, hvis det ansøgte er i strid med heraldiske principper. Hermed er det klart tilkendegi-

vet, at der stilles krav til kommunalheraldikkens kvalitet.

Siden 1988 er følgende kommunevåbener blevet godkendt:

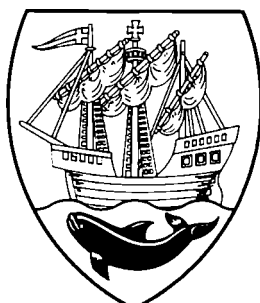
Ryslinge kommune, Fyns amt. »I rødt tre kredsstillede guld egeblade med tre indadvendte gaffelkorsvis stillede guld agern«, godkendt af Indenrigsministeriet den 22. juni 1989. – Kommunen, hvis navn sættes i forbindelse med rydning af skov, ønskede oprindelig et våben med træstubbe og ildtunger, men da flere andre kommuner har antaget våbener med træstubbe, kunne forslagene ikke godkendes. I stedet valgte man at lade tre egeblade og agern symbolisere de tre gamle nu sammenlagte kommuner. Figurerne skal samtidig minde om de egeskove, der en gang voksede i området. Idé og tegning: Th. Neis.

Middelfart kommune, Fyns amt. »I blå et tremastet guld skib med rebede sølv sejl og en dannebrogsvimpel på forreste mast på en bølget sølv skjoldfod hvori et sort marsvin«, godkendt af Indenrigsministeriet den 30. juni 1989. – Flere havnebyer har med alders hævdt et skibsmotiv i deres våbener, der som regel går tilbage til købstadsseglenes billedindhold. Da Middelfart ønskede en nyttegning af sit våben, blev der valgt farver, som afviger fra, hvad der bruges i andre havnebyers våbener med skibe. For yderligere at markere en forskel blev der i skjoldfoden tegnet et marsvin, der symboliserer tidligere tiders marsvinejagt omkring Middelfart. Rigsarkivet havde peget på muligheden for at blasonere dannebrogsvimplen objektivt: en rød vimpel med sølv kors. Idé og tegning: Aage Wulff.

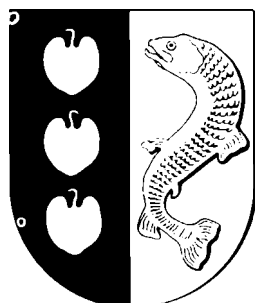
Tørring-Uldum kommune, Vejle amt. »Delt af blå hvori tre pælvis stillede guld søblade og sølv hvori en krummet springende rød laks«, godkendt af Rigsarkivet den 4. maj 1990. – Våbenet er identisk med det, der på Poul Bredo

Ryslinge kommune

Middelfart kommune

Tørring - Uldum kommune

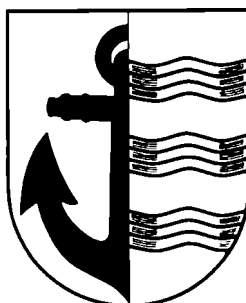
Grandjeans anbefaling godkendtes af Indenrigsministeriet i 1953 for Tørring sognekommune. Tørring-Uldum kommune, der er sammenlagt af flere tidligere sognekommuner – én af disse, Åle, havde et godkendt våben med en bekkasin i – på begge sider af Gudenäen, opfatter det delte skjold som udtryk for, at den nuværende kommune er delt af åen og andre vandløb med tilhørende engarealer. Grandjeans efterfølger som heraldisk konsulent var utilbøjelig til at anbefale en godkendelse af et våben med to felter. Da våbenet tidligere var blevet godkendt med et heraldisk korrekt indhold, der passer godt til hele den nuværende kommunes område, accepterede Rigsarkivet det og formulerede en mere præcis blasonering. Idé og teg-

ning: Ludvig Steensen.

Aaskov kommune, Ringkøbing amt. »I sort et sølv vædderhoved set forfra«, godkendt af Rigsarkivet den 5. juli 1990. – Våbenet er identisk med det, der i sin tid blev udarbejdet af statens heraldiske konsulent og i 1964 godkendtes af Indenrigsministeriet for den daværende Assing sognekommune. Med den begrundelse, at Færøernes landsstyre brugte et vædderhoved som brevhoved, modsatte konsulenten sig senere, at våbenet med vædderhovedet set forfra godkendtes for Aaskov kommune, som Assing sognekommune blev en del af. Da en hel vædder er Færøernes rette våbenmærke, og intet taler imod, at landsstyret fører vædderen i stedet for det aldrig officielt godkendte vædderhoved,

Aaskov kommune

Allinge - Gudhjem kommune

der er blevet gengivet i profil, var Rigsarkivet ikke betænkeligt ved at imødekomme Aaskov kommunes ønske om godkendelse. Det enkle våben karakteriserer kommunen på udmærket måde. Den sorte farve betegner området som en gammel heddegn, og vædderhovedet symboliserer fåreavl i ældre tid og nutidens tekstilindustri. Idé: Paul Warming.

Allinge-Gudhjem kommune, Bornholms amt. »Delt af sølv hvori et halvt sort skibsanker fast på delingen og blått hvori tre sølv bølger«, godkendt af Rigsarkivet den 17. juli 1990. – Våbenet er identisk med det, der med hjælp fra datidens kyndigste heraldikere i 1897 fastsattes ved kgl. resolution for Allinge-Sandvig købstæder. Ud fra en fejlagtig vurde-

ring af formalia i 1897 og en oplåttelse af, at våbenets indhold ikke var tilstrækkeligt karakteristisk for kommunen, vægrede statens heraldiske konsulent Paul Warming sig ved at anbefale Indenrigsministeriet at godkende våbenet for Allinge-Gudhjem. Da kommunen strækker sig over det meste af Bornholms østkyst med flere store og små havne, og fiskeriet er et af hovederhvervene, har man stedse hævdet, at våbenet, der har været i kontinuerlig brug i snart 100 år, på dækkende måde symboliserer områdets søfart, fiskeri og hav. Rigsarkivet delte dette synspunkt og fandt det rimeligt, at en kommune med et dobbeltnavn fører et våben med delt skjold. Idé: Henry Petersen. Oprindelig tegning: Anders Thiset.

Nils G. Bartholdy

Frisiska flaggan och provinsen Frieslands vapen

Av Klaes Sierksma *

Frisernas land, Friesland, tilldelades 843 Lothars rike, ingick vid nästa riksdelning i Lothar II:s område (Lothringen) och förenades efter hans död 869 med Tyskland Frieslands gamla lag upptecknades troligen redan genom Karl den stores försorg och sammanfördes med senare rättsurkunder, ej långt därefter till ett samlingsverk, *lex frisionum*.

Friesland var indelat i Västfriesland (söder om Zuiderzee), Mellanfriesland (nuvarande nederländska provinsen Fryslân) och Östfriesland (nuvarande nederländska provinsen Groningen, preussiska Ostfriesland och en del av Oldenburg). I Västfriesland uppstod flera världsliga och andliga feodalvälden (såsom grevskapen Holland och Zeeland, Gelderland och biskopsstiftet Utrecht), men i Mellan- och Östfriesland upprättade de fria bönderna jämte adliga hövdingar en på forngermanska grundsatser vilande förbundsörfattning. Endast hos dessa senare, »de fria friserne«, bibehöll sig den frisiska nationaliteten, varför namnet Friesland kom att beteckna blott landet öster om Zuiderzee. Östligaste delen av Östfriesland erövrades 1514 av grevarna av Oldenburg och uppgick i deres land. Nuvarande provinsen Groningen kom under stiftet Münster. Den återstående delen av Östfriesland bortgavs på 1400-talet av kejsaren som ärftligt riksgrevedöme.

* Inledning om Frieslands historia av greve Erik Spens.

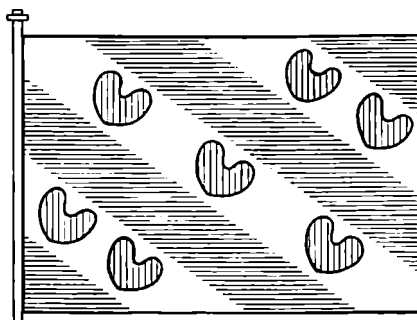
Vid nyare tidens början uppgick hela det gamla Friesland, med undantag av tyska riksgrevskapet Ostfriesland och det med Oldenburg införlivade området, i habsburgiska husets »burgundiska arv«. I den genom nederländska frihetskriget uppkomna nederländska republiken intog provinsen Friesland, det forna Mellanfriesland, länge en särställning. Ståthållarskapet över denna provins tillhörde inte Vilhelms av Oraniens ättlingar utan en annan gren av huset Oranien, den, som 1747 med Vilhelm Friso av Nassau-Dietz fick ärftlig ståthållarvärdighet över hela republiken.

Den frisiska flaggan har för friserna sedan slutet av förra århundradet utgjort en sammanhållande symbol och har tagits i bruk av både myndigheter och enskilda personer inte bara i den nederländska provinsen Fryslân utan även i övrigt vid den frisiska kusten och i dess övärld, ett område som sträcker sig från IJsselmeer (tidigare Zuiderzee) över gränsen mot Danmark. Under nämnda tid väcktes till liv ett romantiserat frisiskt »folkmedvetande«. Av viss betydelse var att en av dem som ivrade för den s.k. frisiska rörelsen var textilhandlare och flaggfabrikant. Flaggan fick sitt utseende med ledning av illustrationer i krönikor från 1600-talet, som visade fantasiporträtt av medeltida frisiska kungar, minnen från det frisiska rikets storhetstid.

Drottning Wilhelmina, den nuvarande drottningens mormor, ådagalade

intresse för den frisiska flaggan, men först efter andra världskriget blev flaggan officiellt erkänd. Bestämmelser meddelades att alla provinser i Nederländerna skulle ha en egen flagga. Det visade sig att beslutet var svårt att genomföra i Friesland. Flaggan hade under kriget använts på ett sätt, som efterlämnat minnen. De tyska pansarfordon, som den 10 maj 1940 rullade in i provinsen Friesland, var bemannade med nord- och östfrisiska soldater, som viftade med dessa flaggor.

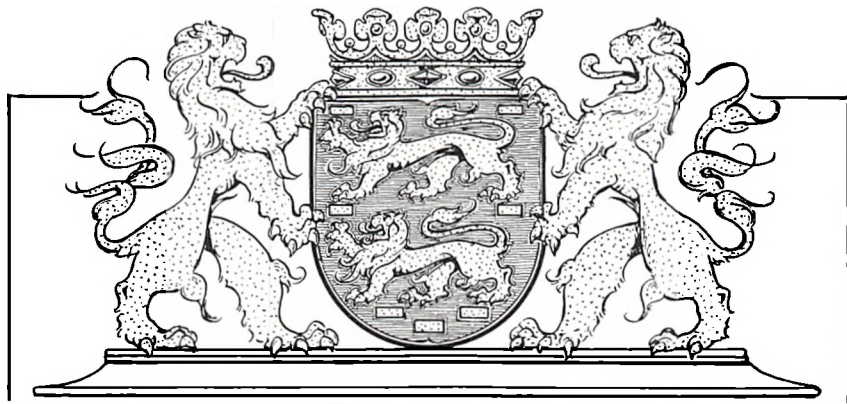
Den frisiska vetenskapsakademien bildade en studiegrupp, som skulle undersöka flaggans historiska bakgrund. En av historiker sammanställd rapport utkom 1954 och gav överraskande vida historiska perspektiv. Man kunde visserligen inte säkert visa, att flaggan hade använts före 1870, men man kunde härleda flaggans utseende från vapen och sigill under de första heraldiska årtiondena i Västeuropa. Medvetna friser motsatte sig dock, att den frisiska flaggan skulle förvandlas till en provinsflagga. Man skulle därigenom kunna kränka frisererna i Tyskland och i Danmark. Problemet löstes genom ett taktiskt beslut i juli 1957. I andra provinser beslöt man att »införa« en flagga, men i Frys-

Den Frisiska flaggan. År 1957 (9 juli) erkända liksom provinsflagga för nederländsk landskap Fryslân.

lân »fastställdes den frisiska flaggan«. Denna flagga är samordnad med t.ex. Nederländska Antillernas flagga. Vid utländska statsöverhuvudens besök i Fryslân hänger den nederländska röd-vit-blå flaggan bredvid den frisiska flaggan.

Frieslands provinsvapen synes inte ha något samband med flaggan. Vapnet fastställdes den 11 februari 1958 av drottningen. Men vapenbilden har traditioner, som kan följas tillbaka i århundraden. Vapnet gavs 1499 av tyske kejsaren till Albrekt av Sachsen, men en avbildning är känd från 1433. De förut

Fryslâns nuvarande länsvapen, befastes 11 februari 1958.

Frysländs läns vapen i vapengalleri på Philips av Burgundias fältherretält (på heraldisk vänsterinra sidan). (Miniatur i Remissorium Philippi av Pieter van Beoostensweene. 1433-1449. Algemeen Rijksarchief, Archief Grafelijkheid; 's-Gravenhage).

Detail med frisisk flagga i på Karl den Femtes triumf- och sorgvagn. 1558. (Ms. v. Heelu; Kon. Bibl. Brüssel Afd. IV, nr. 684).

Leoparder och 7 biljetter på vapnet för West-Friesland (i provins Noord-Holland). 1649. (Joh. Blaeu: Novum Theatrum Belgicae liberae etc.).

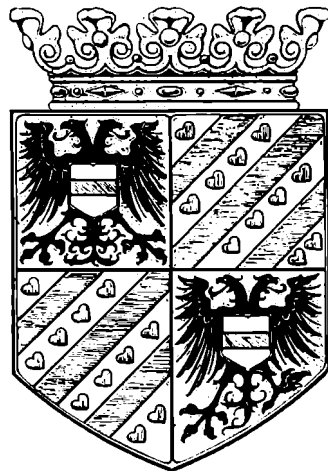
omnämnda frisiska kungarnas vapen blev inte godtagna.

Provinsvapnet har blivit föremål för diskussion, närmast i vad avser frågan om antalet biljetter av guld i vapnet. Ett antal om sju biljetter skulle symbolisera det senmedeltida förbundet mellan »Sawu Fryske Sélannen», d.v.s. de sju frisiska kustområdena.

Skölden på Karl den modiges gravsten från 1563 i Brügge i Belgien är beströdd med hjärtan. På bilden av Karl V:s triumf- och sorgvagn från 1558 syns en flagga med bladformiga runda figurer. Liknande figurer omkring två leoparder förekommer även i den bayerske härölden Jorg Regunns vapenbok från 1492. Fryslån har gående lejon i provinsvapnet. Men Västfriesland, den nordliga delen av provinsen Noord-Holland, har leoparder i oofficielt vapnet. Antalet biljetter skiftar. Fem biljetter skall symbolisera områdets fem städer.

Mellan Fryslån och det tyska Ostfriesland ligger provinsen Groningen, som fått namn efter sin huvudstad.

Provinsen består av ett större jordbruksområde ('Ommelanden'), och invånarna talar frisiska med sachsisk accent. Skölden är kvadrerad; första och fjärde fälten visar staden Groningens vapen och de två andra fälten det fornfrisiska vapnet. Vapnet fastställdes av drottningen 1947.

Länsvapen Groningen (en Ommelanden).

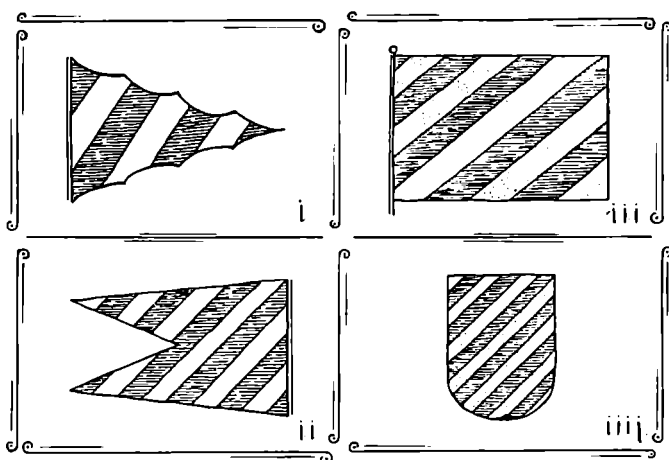
Le Roy de Frise. Väpen med utseendet liksom frisiska nationalfärgerna i nederländsk landskapet »Ommelanden« (i provins Groningen). Ca. 1525. (Ms. fr. 32479 fol 2r^o; Bibl. Nat. Paris).

I krönikor från 15- och 16-hundratalet berättas om soldatförband, som stred »under fanan prydd med hjärtan«. Denna frisiska flagga kan alltså följas till 1500-talets slut och en frisisk vapentradition till 1400-talet. Det är då fråga om en sköld, belagd med två vita ginsträngar och röda hjärtformade figurer.

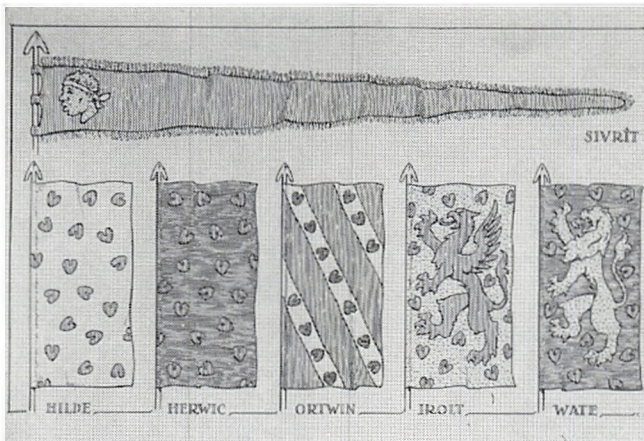
Av flaggan torde emellertid finnas ännu äldre bilder på handritade sjökartor - portolani kartor. De äldsta av dessa kartor avser Medelhavet. Men på 1400-talet och början av 1500-talet tycks ett behov ha uppstått att rekognoscera Nordsjökusten. Kartor från denna tid gav uppgifter om den frisiska flaggan. De ytterst små teckningarna, ofta mindre än fem millimeter, ger inte utrymme för en detaljerad bild och visar endast det blå fältet med de vita ginsträngar, emellanåt överlagre med gulfärg. Den frisiska flaggan skulle alltså ha förekommit redan för 500 år sedan. Vapnet är av härolder beskrivet i flera bevarade handskrifter från omkring 1450.

Men även i sagolitteraturen tycks finnas uppgifter av intresse i detta sammanhang. Eposet Gudrun är bevarat i en mellan-hög-tysk handskrift, tillkommen under tiden 900-1200, antagligen i Jylland eller i Sydsverige. I England har hittats ett äldre manuskript av denna hjältedikt. Det är ett sångepos, som muntligen traderats utmed Nordsjökusten och därunder kompletterats med

Men även i sagolitteraturen tycks finnas uppgifter av intresse i detta sammanhang. Eposet Gudrun är bevarat i en mellan-hög-tysk handskrift, tillkommen under tiden 900-1200, antagligen i Jylland eller i Sydsverige. I England har hittats ett äldre manuskript av denna hjältedikt. Det är ett sångepos, som muntligen traderats utmed Nordsjökusten och därunder kompletterats med

Avteckningar av Fryslåns flaggor och väpen (ca. 1500-1515) i »portolani« och sjökartor.

Rekonstruktion av furstlige flaggor beskrivade för frisiske hjältar i epolet Gudrun (900-1200) och i San Magno-kyrkas gravskrift i Roma (845).

uppgifter om aktuella lokala händelser. Man kan därigenom tids- och platsbestämma vissa delar av dikten. Fyra hjältar och en hjältinga kan identifieras som friser, vilka år 845 anförde sina landsmän, då Rom befriades från saracenerna. En gravskrift i en av Roms kyrkor tätt invid s. petrus dom och namnd »Frisisk kyrka« utgör bevis i detta hänseende. I Gudruns dikten beskrivs emellertid fanor, som burits av dessa friser. Beskrivningen av de frisiska hjältarnas fanor ger ett tydligt besked om utscendat av den äldre frisiska flaggan. I dikten talas till och med om nationsflagga.

Det frisiska folket har haft en stark individualistisk prägel. Dess frihetskrav medförde, att någon starkare statsbildning aldrig kom till stånd. Under ett par århundraden bestod ett slags förbund, som innebar ärligen återkommande sammankomster för överläggning om gemensamma intressen. Sammankomsterna ägde rum på den centrala platsen i området, nämligen vid Uppstalträdet i Aurich i Ostfriesland. Frisernas område

blev under medeltiden vid upprepade tillfällen angripna av de nordiska folken. Medlemmar av kungliga familjer i de nordiska länderna blev efter bosättning i frisiska områden erkända som kungar. Den mest kända av dem är kung Redbad (Radboud). Den frisiska flaggan kan ha ett samband med nordiska kungliga vapen.

Skölden i beslätade vapen har varit beströdd med hjärtformade figurer, en slags damaserad sköld. Denna sköld har ibland varit belagd med ginsträngarne och har ibland innehållit ett, två eller tre lejon eller leoparder, till och med en kombination av dessa heraldiska djur. Enligt min mening bör provinsvapnets blå sköld inte redovisa två lejon och sju biljetter av guld utan i stället två leoparder, och skölden bör vara beströdd av röda hjärtan.

Adelsrådet i Nederländerna, som skall biträda drottningen i heraldiska ärenden, ville emellertid inte 1954 tillstyrka en ändring av vapnet på sätt här hävdats. Men en sådan ändring skulle sambandet mellan den frisiska flaggan

Fryslâns Kung Redbads väpen (679–719) efter Herald Geltes krönikan («Van Raboldus der Vriesen coninc»). 1409. (Ms. 17914 fol. 6r^o: Kon. Bibliothek Albert I; Brüssel/Belgien).

Ascon, legendarisk förste hertig («Dux Frisiae Primus. Anno 130.»). (M. Hamconius, *Frisia seu de viris rebusque Frisiae illustribus*. Franckart 1620).

och provinsvapnet förtydligas. Det nuvarande provinsvapnet påminner om en föga behaglig tid, då Friesland behärskades av Holland, d.v.s. styrdes från Haag. Provinsens myndigheter borde visa större förståelse för frisernas önskemål, vilket gäller även andra frågor, t.ex. språket, egen television m.m.

De nordiska korsflaggornas inflytande har inte heller varit utan betydelse. Friser i Schleswig-Holstein sökte efter andra världskriget gemenskap med Danmark och ersatte flaggan med ginstängane och hjärtana med en korsflagga. Denna flagga redovisades i Preben Kanniks flaggbok (1956) som »Frisisk flagga«, men denna flagga har numera kommit ur bruk. Friserna i Saterland söder om Oldenburg valde för några få år sedan en flagga, vars utseende rätt väl överensstämmer med den »äkta« frisisk

ska flaggan. Friserna i ett område norr om Groningen har fastställt en flagga, som i utseende erinrar om medeltida nordiska kungliga fanor.

Litteratur och studier

Kl. Sierksma (redaktör), H. Bruch (... et al.), Rapport (på begäran av provinsialregering) *De Fryske Flagge*. 1954. Fryske Akademie; Ljouwert 1956.

Med »Bibliografyn»; bland andra - inte frisisk -:

B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från Medeltiden*. I. Stockholm 1862.

B. Symons (Herausg.), *Kudrun*. Halle 1883.

A. Potthast, *Bibliotheca historia Mediae Aevi*. II. Berlin 1896.

Jahrbuch Gesellschaft f. Bildende Kunst (... etc.). XXI. Emden 1924.

P. B. Grandjean, *Det Danske Rigsvaaben*. København 1926.

Archives héraldiques suisses. LXV. Lausanne 1951.

Jahrbuch Nordfries. Institut. III. Husum 1951/1952.

(P. Gerbenzon,) Oersjoch Frânske wapenboeken. 1953.

Efter publikation av Rapport studie fortsätts av författare med delresultater bl.a.:

»A first chapter on the medieval history of the Friesian flag«. In: The Flag Bulletin. Massachussets - USA 1971.

»De hillige fane fan'e Friezen en de Fryske flagge«. In: It Beaken. Fryske Akademy; Ljouwert 1971.

»Les premières traces de l'emploi des drapeaux dans (sic) la Frise médiévale«. (et

»Les sources et documents de l'étude sur l'usage de drapeaux à la Frise médiévale en rapport avec l'histoire du poème Kudrun et les chronique de l'histoire frisonne«. In: Vexilla Nostra. 1971. Numéro spécial. Muidenberg 1971.

»In Fryske Kening wie Ridder fan Sint Michyl«. In: Leeuwarder Courant Ljouwert 1975: 4 jan.

»Spuren des Fahnnenschwingens (...) in einer mittelalterlichen Gudrun-Version auf Alt-Jiddisch«. In: Der Tappert 1975/1979. Berlin 1979.

Teckninger: Coll. St.v. Banistiek en Heraldiek, Tytsjerk. Copyrights Kl. Sierksma.

Danmarks kongelige hjelmtegn

Af Nils G. Bartholdy

En hjelmprydelse for den danske kongeslægt kendes med sikkerhed fra slutningen af 1200-tallet. Frem til ca. 1375 er der tale om kontinuerlig brug, men autentiske eksempler forekommer endnu i 1420'erne.

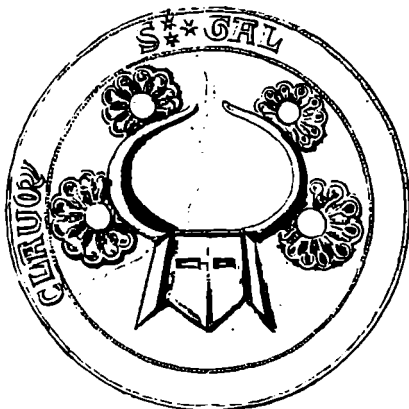
Danmarks kongelige hjelmtegn består af to vesselhorn, der hvert er besat med normalt to vifter af påfuglesjer. I 1400-tallet kommer de to horn op af en kronc. Horn og påfjer er ikke ualmindelige som hjelmfigurer. Noget bestemt motiv for de danske konger til at vælge dem kan ikke påvises. I Danmark hører vesselhorn til de hyppigst forekommende hjelmtegn.

Det ældste nøjagtigt datérbare eksemplar på de to horn med påfjer i et segl er fra 1293.¹ Seglet tilhører kong Erik

Menveds bror Kristoffer (II). Hjelmten fremtræder her uden våbenskjold, hvilket også var almindeligt i kongeseglene endnu i 1300-tallet. Kong Eriks majestætssegel med hjelm og tilhørende hjelmtegn på bagsiden kendes først fra 1308; udformningen fremgår af en tegning fra 1700-tallet.² Kongen har imidlertid uden tvivl brugt hjelmtegnet lige så længe som broderen. Fra kirken hørende til gråbrødreklostret i Odense, der var grundlagt i kong Eriks regeringstid, stammer en kapitæl, der nu opbevares i Nationalmuseet.³ I kapitælen er den kongelige hjelm udhugget således, at den er placeret ved siden af skjoldet med de tre løver. Denne stilling viser, at hjelmen er noget i sig selv og ikke nødvendigvis behøver at være gengi-

Kristoffer (II), segl fra 1293, før tronbestigelsen, med hjelm og hjelmtegn (= DKS 28). Aftryk: 5/2 1293, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 103. Foto: Rigsarkivet.

Erik Menved, majestætssegel fra 1308 med hjelm og hjelmtegn på bagsiden (= DKS 23 a og b). Tegning fra 1700-tallet, Rigsarkivet, København, Langebecks saml., XV, segltegninger, I.

vet sammen med skjoldet for at kunne have en symbolsk funktion. Fænomenet kendes også fra tysk heraldik. De to nævnte brøders søster Richiza blev i 1292 gift med fyrst Nikolaus II af Werle. I et aftryk fra 1301 af hendes segl holder fyrstinden over sit fædrene våben en hjelm med to vesselhorn, der hvert er besat med tre påvifter.⁴ Hun har altså i princippet samme hjelmtegn som brødrene. Da det samme hjelmtegn blev ført af tre søskende, kunne det teoretisk være arvet fra faderen, Erik Glipping. Det vides imidlertid ikke, om denne overhovedet har brugt hjelm med hjelmtegn, og noget sådant er heller ikke en nødvendig forudsætning for, at de tre søskende kunne have samme hjelmtegn.

Brugen af hjelmtegn forbindes med turneringerne. I Norden havde der fundet turneringer sted på Erik Glippings tid, men de var særlig yndede af hans søn Erik Menved.⁵ Det kongelige hjelmtegn kan være skabt, fordi et sådant behøvedes til turneringsbrug.

Kristoffer II, bagside af majestætssegl fra 1320 med hjelm og hjelmtegn (= DKS 30 b). Aftryk: 30/11 1328, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 354. Foto: Rigsarkivet.

I seglene blev hjelmen med hjelmtegn foreløbig gengivet helt uden skjold. Som Erik Menveds efterfølger brugte Kristoffer II også et majestætssegl med den kongelige hjelm på bagsiden.⁶ Som hjelmklæde ses den karakteristiske hætte, der i den første trediedel af 1300-tallet blev trukket stramt ned over hjelmen.⁷ I nogle af kongeseglene er hættten ikke bundet sammen forned, og de tilhørende snore slynger sig dekorativt nedenunder. Gengivelser i de danske segl giver én et godt indtryk af disse hjelmhætters enkeltheder. Den prægtige heraldiske hjelm er ikke kun et tilbehør ved de yndede turneringer fra riddersænenets blomstringstid, men må også opfattes som et udtryk for legitimitet og herskerret. For Kristoffer, den yngre kongesøn, der i årevis stræbte efter broderens trone, var måske netop en sådan symbolik motivet til at føre den kongelige hjelm i seglet.

I løbet af Kristoffers regeringstid – 1319-26 og 1330-32 – fuldbyrdedes den opløsning af det danske rige, der allerede var begyndt under Erik Menved med en gradvis pantsættelse af territoriet til de schauenburgske grever af Holsten. Af navn var den unge hertug Valdemar af Slesvig, dengang endnu kun et barn, konge af Danmark 1326-30. Hans formynder grev Gerhard III den Store af Holsten (af linien Rendsborg) fungerede som rigsforstander. Denne lod sig i 1326 af barnekongen, der var hans søstersøn, forlene med hertugdømmet Slesvig. I 1330 blev Valdemar igen hertug af Slesvig. Som konge havde han brugt et majestætssegl, der lignede hans forgængeres. På bagsiden var der ikke noget våbenskjold, men kun en hjelm med det danske hjelmtegn.⁸ I en bekræftelse udfærdiget 1423 af lensbrevet fra 1326 til grev Gerhard III angående det slesvigske hertugdømme blev hjelmen i den unge konges segl beskrevet

Valdemar III, bagside af majestætssegl fra 1326 med hjelm og hjelmtegn (= DKS 32 b). Aftryk: 10/10 1327, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 336. Foto: Rigsarkivet.

Gerhard III som greve af Holsten med dansk-holstensk hjelmtegn og Holstens våben i skjoldet, segl fra 1317 (= DKS 164). Aftryk: 24/7 1321, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 262. Foto: Rigsarkivet.

med disse ord: »en Helme mit twen krummen vorplumeden Hornen«,⁹ altså vesselhorn med påfjer. Man var ikke i tvivl om den danske kongehjelms udseende. Som hertug af Slesvig førte Valdemar en hat med tre lange buske af påfjer på hjelmen.¹⁰

At der kunne tillægges den kongelige hjelmprydelse en politisk betydning, var man sig bevidst på et tidligt tidspunkt. Grev Gerhard III af Holsten anvendte oprindelig samme hjelmtegn som de øvrige schauenburgere, nemlig påfjerbuske og små faner, der var belagt med nældebladet.¹¹ Den anden store panthaver i Danmark, grev Johan III den Milde af Holsten (af linien Pløn), vedblev med at bruge et sådant hjelmtegn. Gerhard fremtræder imidlertid fra 1317 med et ændret hjelmtegn i to segl: to vesselhorn, af hvilke det ene er besat med påfjer, det andet med små faner og nældeblade. I det ene af disse segl er den selvbevidste greve fremstillet i stående stilling med hjelm, skjold og

sværd; i det andet segl er kun hjelmen gengivet.¹² Forekomsten af de to imponante horn, som var kendt i Danmark som den vigtigste bestanddel af det kongelige hjelmtegn, er påfaldende, fordi Erik Menved netop i året 1317 havde pantsat hele Fyn til greverne Gerhard og Johan. Man må sikkert regne med, at grev Gerhard med hornene har villet understrege sin nye magtstilling i kongeriget.¹³

Som hertug af Slesvig anvendte Gerhard et segl med hertugdømmets to løver i våbenet. Over skjoldet holder to arme en hjelm med det hertugelige slesvigske hjelmtegn. Påfjerenes »øjne« er udformet som hjerter eller søblade, bestanddele af det danske våben.¹⁴ Et lignende segl blev senere brugt af hans myndling Valdemar, da denne atter var blevet hertug af Slesvig.¹⁵ Som greve af Holsten anvendte Gerhard et segl efter samme mønster; hjelmen bærer det prætentiose hjelmtegn med horn og søbladlignende »øjne« på fjerene.¹⁶ Det er

Junker Valdemars (IV) våbenskjold med hjelm og hjelmtegn, segl fra 1340 (= DKS 36). Aftryk: 22/4 1340, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 476. Foto: Rigsarkivet.

muligt, at det er for vidtløftigt at opfatte disse »hjerter« eller »søblade« som et politisk udtryk. Men deres udseende er bemærkelsesværdigt i sammenligning med pålserenes traditionelle udformning. Det er uden tvivl kvindearme, der bærer de her nævnte hjelme. I adskillige samtidige kvindesegl holder den pågældende fyrstinde hjelmene i hænderne. Forklaringen på sænomenet i Gerhards og Valdemars segl synes ikke at være så enkel, at en hjelm holdt på denne måde repræsenterer arv gennem en kvinde.

Politiske aspekter, hvad hjelmtegnet angår, kan også forbindes med andre fyrster, der havde relationer til Danmark.

Den svenske konge Birger Magnusson benyttede et segl, hvori der ses en hjelm med kronc. Denne hjelm er desuden forsynet med to vesselhorn besat med små faner hver belagt med folkungeløven.¹⁷ Kong Birgers far, Magnus Ladelås, brugte ikke noget hjelmtegn efter at være blevet konge, men som her-

tug havde han haft et, der dog var anderledes end det, sønnen sidenhen anvendte. Det eneste eksemplar af Birgers segl med hjelmen i hænger ikke længere under et brev og kan ikke dateres nøjagtigt. Birger regerede fra 1290 til 1319. I 1298 ægtede han Margrethe, datter af den myrdede danske konge Erik Glipping og altså søster til de tidligere nævnte Erik Menved, Kristoffer (II) og Richiza, som alle påviseligt brugte en hjelm med vesselhorn. Brylluppet blev fejret i Stockholm med en prægtig turnering. I den politiske kamp mod sine to brødre fik Birger støtte af sin danske svoger Erik Menved. Hornene på Birgers hjelm kunne godt stamme fra hustruen og svogeren. De små faner belagt med samme våbenmærke som i kongens skjold (folkungeløven) var måske inspireret af det holstenske hjelmtegn;¹⁸ Birgers mor Hedvig var søster til grev Henrik I af Holsten, Gerhard IIIs far. Birgers brødre anvendte samme hjelm og hjelmtegn som kongen. Det fremgår f.eks. af hertug Erik Magnussons ryttersegel, der kendes fra 1301.¹⁹ Efter at Birger var flygtet til Danmark, blev Erik Magnussons søn Magnus Smek i 1319 konge af Sverige og Norge. I et segl, der kendes fra 1335, bruger Magnus Smek den norske løve i skjoldet og på dette den svenske hjelm med horn og faner,²⁰ altså en kombination af to landes heraldik – som Gerhard III af Holsten havde praktiseret. Kong Birger døde 1321 i Danmark og blev begravet i St. Bendts Kirke i Ringsted, Valdemarernes gravkirke, hvor han senere blev afbildet med skjold og hjelm på et kalkmaleri.²¹

Fyrst Nikolaus af Rostock, der førte en grif i skjoldet, anerkendte i året 1300 den danske konge Erik Menved som lensherre. I hans segl fra 1309 fremtræder hans mecklenburgske vesselhorn på hjelmen i differentieret skikkelse, idet

de er tæt besat med påfjer.²² Det således briserede hjelmtegn kunne opfattes som et udslag af lensafhængigheden.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at det egentlige mecklenburgske hjelmtegn – et kronet tyrehoved med store horn – forekommer på skjoldet med de tre danske løver i et segl fra 1383 tilhørende tronprætendenten Albrecht af Mecklenburg, barnebarn af den danske konge Valdemar IV.²³

Huset Lüneburgs våben – en blå løve i et med røde hjerner bestrøet guld felt – er en brisure af det danske kongevåben; den er blevet til efter, at Henrik Løves yngste søn hertug Wilhelm i 1202 havde ægtet den danske kongedatter Helena. Fra 1293 kendes et lüneburgsk hjelmtegn med vesselhorn, som er besat med påfjer.²⁴ De må nok i højere grad betragtes som en efterligning af det danske hjelmtegn end som et politisk udtryk. Senere bliver hornene til kornsegel.²⁵ Allerede hos Gelre ligner de ikke længe de oprindelige horn.

Blandt de malede skjolde på det i heraldisk henseende overordentligt interessante klapbord fra begyndelsen af 1330'erne, der engang befandt sig i fyrstsalen i Lüneburgs rådhus, forekommer det danske våben i fragmentarisk tilstand, men med tydelig hjelm og hjelmtegn.²⁶ Vesselhornene er hvert besat med fire vifter af påfjer. Også Sveriges og Norges hjelmtegn er unøjagtigt gengivet, hvorimod Slesvigs og Holstens våbener har korrekte hjelme. Ligesom den tidligere nævnte kapitæl fra Odense giver klapbordet i Lüneburg belæg for, at skjold og hjelm kunne betragtes som to uafhængige komponenter. For adskillige af bordets våbener gælder det, at de to bestanddele er afbildet ved siden af hinanden.

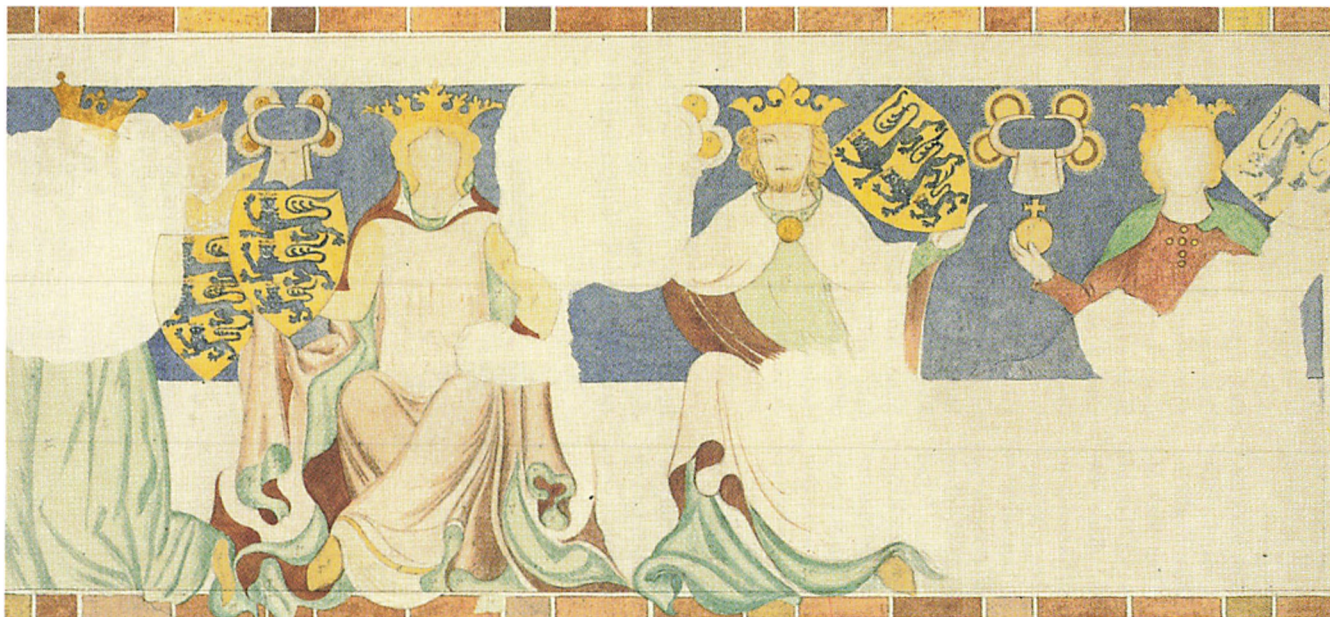
I årene 1332-40 var der ingen konge i Danmark. I 1340 blev grev Gerhard III myrdet, og Valdemar IV, søn af Kristof-

fer II, begyndte ved erobringer og indløsninger at samle sine forfædres rig og at reorganisere det som en stat. Netop fra 1340 stammer et af junker Valdemars segl, som ved sin fremragende udførelse gør et lige så stærkt indtryk som schauenburgerens portræt på seglet fra 1317 og viser den unge fyrstes stræben efter selvstændighed.²⁷ Valdemar fremtræder dermed som bærer af den kongelige legitimitet. På skjoldet med de tre løver sidder den arvede hjelm med vesselhorn og påfjer. Hornenes fylde og krumning svarer i deres udformning til, hvad der ses i faderens kongesegl, og den tilsnørede hætte, som er trukket ned over hjelmen, minder om den i Gerhard IIIs grevesegl. Selv om skjold og hjelm førtes i forening, havde den traditionelt prydede hjelm ikke tabt sin selvstændige betydning. Kong Valdemar IV brugte således udelukkende den heraldiske hjelm i sit første retteringssegel.²⁸

På gravmælet i Roskilde domkirke over Valdemar IVs unge søn, den i 1363 afdøde hertug Kristoffer, ligger en tønnehjelm med vesselhorn. De er rekon-

Valdemar IV, retteringssegel fra 1343 med hjelm og hjelmtegn (= DKS 40). Aftryk: 6/2 1355, Rigsarkivet, København, ny kronologisk række 756. Foto: Rigsarkivet.

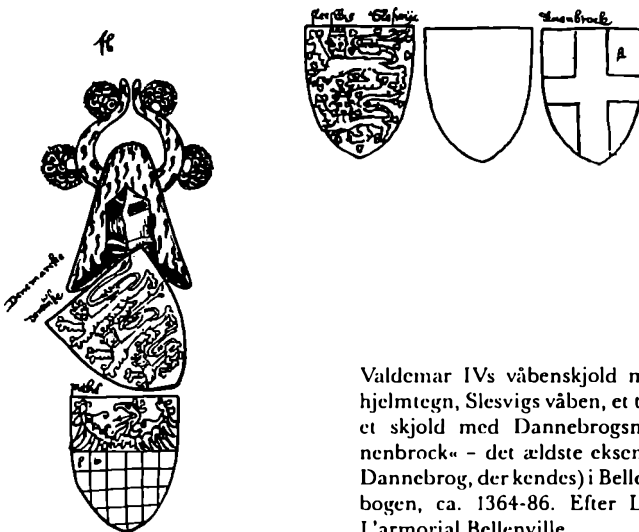
Valdemar-slægtens ældste medlemmer med våbenskjolde og hjelme med hjelmtegn. Kalkmaleri i St. Bendts kirkes kor i Ringsted, 1. halvdel af 1300-tallet. Tegning af Jacob Kornerup fra 1879, Nationalmuseet, København, Ringsted St. Bendts kirke, 12. De store skikkelser antages at være (fra venstre) Valdemar I, Knud VI, Valdemar II og Valdemar den Unge. Skjolde og hjelme er senere tilføjet, hvor der var plads, muligvis i 1349. Knud VI's højre hånd er ved den lejlighed blevet dækket af det andet skjold fra venstre. Rigsæblet i Valdemar den Unges højre hånd kan tænkes oprindeligt at have ligget i hans venstre hånd, og han kan have haft et scepter i den højre, som der ikke blev plads til på grund af hjelmen. I kirken fremtræder kalkmaleriet i dag som en delvis fejlagtig rekonstruktion. Den lille kronede skikkelse over skjoldet yderst til venstre er forsvundet og er blevet til et noget akavet hjelmklæde, der hænger ned fra dexter side af hjelmen over det næste skjold, Knud VI har fået en bog i venstre hånd, og Valdemar II et rigsæble i højre hånd ligesom Valdemar den Unge. Foto: Tage Ludvigsen, Rigsarkivet.

strueret i 1800-tallet efter bevarede rester af de oprindelige horn i hjelmen, men uden påljer.²⁹

I den kongelige gravkirke i Ringsted er der i koret et kalkmaleri, som forestiller Valdemar-slægtens ældste medlemmer med våbenskjolde.³⁰ Det blev af-dækket af Jacob Kornerup i 1879 og af-tegnet af ham.³¹ I årtier var disse gengivelser det ældste eksempel på den danske konges våben i farver, som man havde kendskab til i Danmark. Det var først senere, at nogen blev opmærksom på våbenet i en udenlandsk våbenbog (Wijnbergen), der var ældre. Hvad hjelmtegnet angår, må freskerne i Ringsted stadig regnes for de ældste eksisterende gengivelser i farver. Man antager, at fyrstefrisen i St. Bendts kirke er den anden på dette sted, og at den nuværende er malet i første halvdel af 1300-tallet. For denne datering taler løverne (leoparder), som er kronede, og frem for alt skjoldformen. I forhold til de afbildede personer er hjelmene med vesselhorn og påljer naturligvis anakronistiske. Den

forskelligartede måde, hvorpå hjelmene er anbragt – én over skjoldet, to andre adskilt fra skjoldet – og skjoldene ligeledes, viser, at våbenerne ikke hører til den første fornyelse af freskerne, men må være søjet til senere. Den åbenbart noget besværlige tilføjelse af skjolde og hjelme med horn, som ligner dem i den unge kong Valdemars segl, i dette mindesmærke for de kongelige forfædre må være resultatet af en politisk motiveret viljesakt. En sandsynlig anledning dertil kunne være en begivenhed i 1349. Dette år var Valdemar IV til stede i Ringsted ved den årlige kirkefest for Sankt Knud Lavard, kongehusets stamfar. Ved den lejlighed fastslog kongen, at det foreløbig var lykkedes ham at underlægge sig Sjælland med tilhørende øer, halvdelen af Fyn og tre fjerdedele af Jylland.

Valdemar IV, født ca. 1320, var blevet opdraget ved Ludvig af Bayerns kejserhof, rejste i 1347 som pilgrim til Det hellige Land og besøgte 1363-64 adskillige europæiske lande. Ved sin død i 1375 var

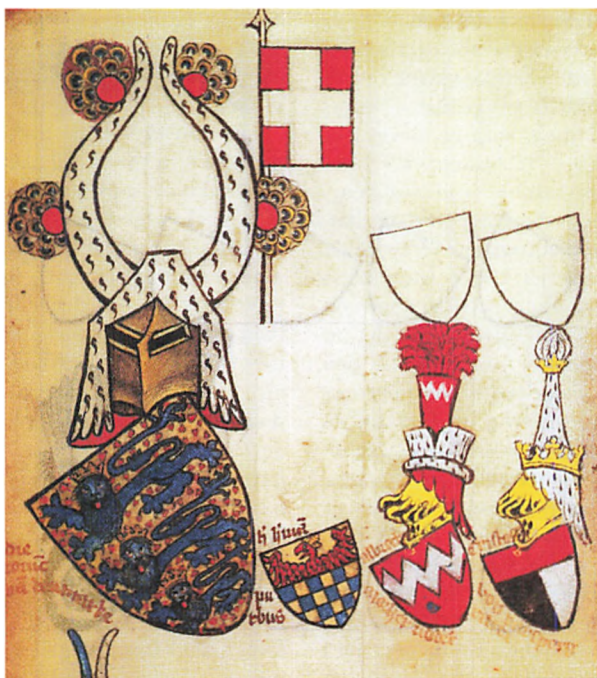
Valdemar IVs våbenskjold med hjelm og hjelmtegn, Slesvigs våben, et tomt skjold og et skjold med Dannebrogsmærket («Dannebrock» – det ældste eksempel på ordet Dannebrog, der kendes) i Bellenville-våbenbogen, ca. 1364-86. Efter Léon Jéquier: *L'armorial Bellenville*.

han en kendt fyrste i datiden. Der er derfor intet mærkeligt i, at han er repræsenteret med sit bekendte våben, ovenikøbet i en pålidelig gengivelse, i Gelres berømte våbenbog, som er blevet til i årene 1370-86.³² Hjelmtegnet er her principielt det samme som i seglene. Vesselhornene er bare længere og slankere. En Dannebrogspane er stukket gennem den ene fjervifte. Selv om dette Dannebrog ikke kan betragtes som en del af det egentlige våben, viser det, at Dannebrogsmærket nu hørte til den danske konges kendetegn. Dannebrogspanen i Gelre er særlig interessant, da der er tale om den ældste farvelagte afbildning af det danske flag, der kendes. Hvad hjelmtegnet som sådant angår, er vesselhornene og hjelmlædet af hermelin i Gelre og ligeledes i den samtidige Bellenville-våbenbog.³³ Dette ædle pelsværk forekommer også i danske gengivelser af våbenet. En tegner, der i 1700-tallet gengav Kristoffer IIs segl (og umuligt kan have kendt de nævnte universelle våbenbøger i udlandet), har tegnet hættens som hermelin,³⁴ og på det bevarede segl kan hermelinshalerne faktisk erkendes. Også i den unge Valdemars segl kan hornenes mønstrede overflade opfattes som hermelin.

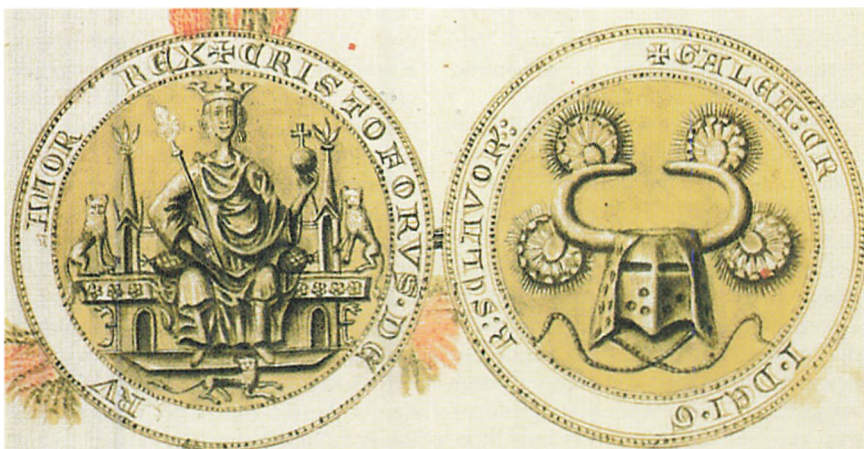
Kort efter Valdemar IVs død blev hans våben med hjelm og hjelmtegn malet i St. Peders kirkes kor i Næstved som del af en større freskomalet komposition med afbildninger af kongeparret. Valdemar havde været kirkens velgører. Kalkmaleriet blev afdækket i 1883.³⁵ Løverne i skjoldet var da helt forsvundet, men hjelmtegn og hjelmlæde var bevaret. Hjelmlædet er blå og grønt udvendigt og rødt indvendigt og er ligesom kongens kjortel bestrøet med hjertes eller søblade. I Valdemar IVs sene majestætssegel forekommer disse figurer talrigt omkring løverne i våbenskjoldet og ligeledes i kongens skjold i Gelres vå-

benbog. Hornenes slanke form på kalkmaleriet svarer også til, hvad der ses på tegningen i Gelre. Desuden er hjelmen kronet.

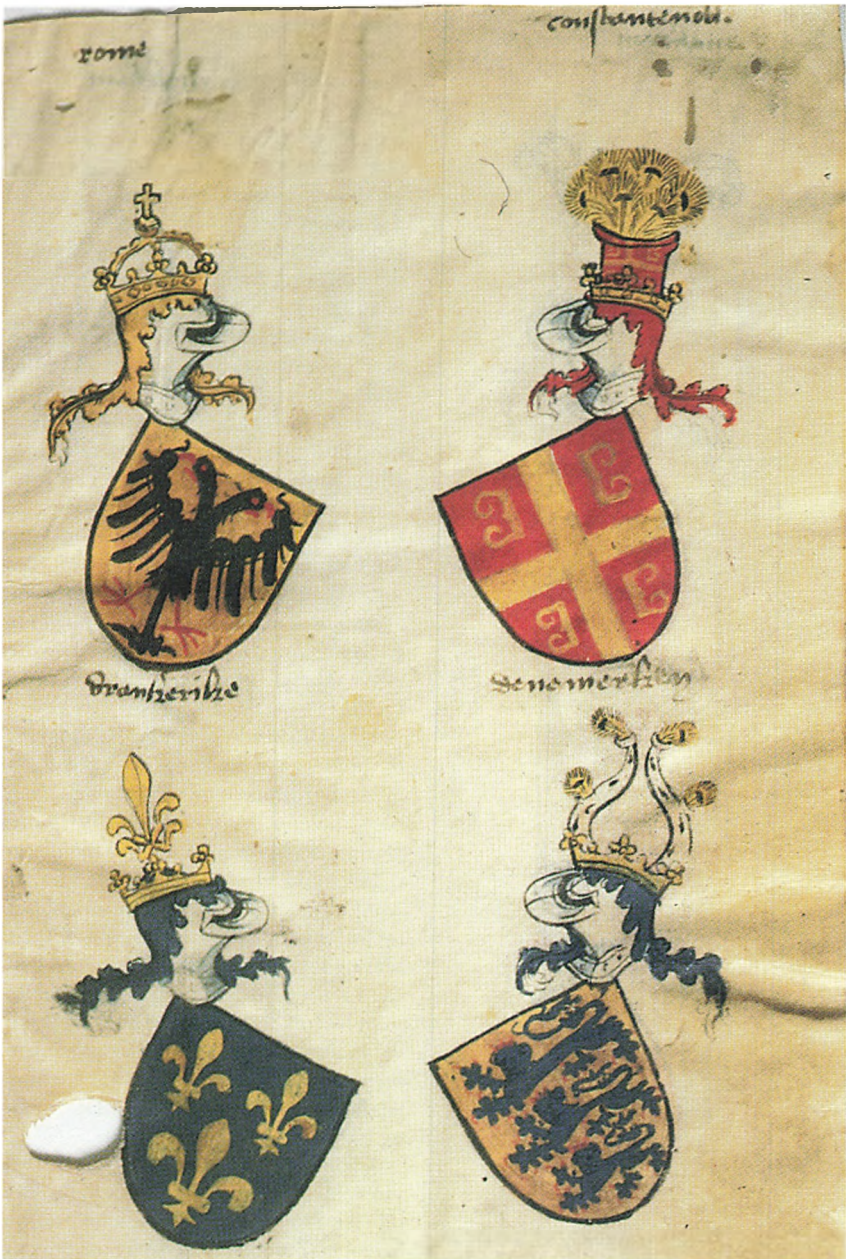
Det danske våbens stolte hjelmtegn, der ikke kun var en del af våbenet i dets funktion som suverænitetsudtryk, men også vidnede om kongernes interesse for turneringer, blev også endnu senere gengivet i bestandig form. I Dalby kirke i Skåne har der stået en korstol med et udskåret kongevåben, der stammer fra ca. 1400.³⁶ Stolen befinder sig nu i Lunds Universitets historiske museum. Leoparderne i skjoldet er kronede, vesselhornene slanke, og de dertil hørende fjerbuske ligner i dette tilfælde hanefjer. Initiativtageren til udførelsen af korstolen kunne være ærkebiskop Jacob Ulfstand af Lund, der formodentlig skyldte dronning Margrethe, Valdemar IVs datter, sin karriere, og våbenets forekomst kan måske ses som et udtryk for den kongelige patronatsret, som Christian I påberåbte sig i 1466. I 1420 blev de prægtige udskårne korstole i Roskilde domkirke udført til minde om den berømmelige unionsdronning, der døde 1412.³⁷ Over den nationale helgen Knud den Hellige sidder det kongelige våben med kronede løver. På skjoldet ses en kronet stikhjelm med det bekendte hjelmtegn. Ligesom korstolens øvrige træskærerearbejder var våbenet oprindelig bemalet, men siden en gang i forrige århundrede har det været uden farver.³⁸ Dronning Margrethe førte aldrig selv det danske våben alene. De her nævnte udskårne våbener må snarere forbindes med faderen Valdemar IV, den virksomme konge, der genoprettede det danske rige. Efter først at have hvilet i Vordingborg gravlagdes kong Valdemar til sidst i kirken i Sorø, hvor han er repræsenteret med skjold og hjelm i rækken af freskomalede våbener. En tegning udført i 1700-tallet af frisen

Valdemar IVs våbenskjold med hjelm, hjelmtegn og Dannebrogssfane i Gelres väbenbog, 1370-86. Til højre våben for drosten Henning Podebusk (Putbus). Copyright: Bibliothèque royale Albert Ier, Bruxelles, Ms. 15652-56, folio 55 v.

Kristoffer II, majestætssegl fra 1320 med hermelinshætte (= DKS 30 a og b). Tegning fra 1700-tallet, Rigsarkivet, København, Klevenfeldts saml., I, segltegninger, 1 A, 15. Ligesom på de øvrige kongesegl med hjelmen alene er denne betegnet som sådan i omskriften med det latinske ord for hjelm »galea«.

I Bergshammar-våbenbogen, 1436-50, ses den danske konges våben med hjelm og hjelmtegn nederst til højre over for kongen af Frankrigs våben under våbenerne for hhv. den romersk-tyske og den byzantinske kejser. Foto: Riksarkivet, Stockholm.

Dansk kongevåben med hjelm og hjelmtegn på korstol, ca. 1400. Tegning af Magnus Petersen fra 1895, Nationalmuseet, København, Dalby kirke, Skåne. Korstolen befinder sig i Lunds Universitets historiske museum.

viser kongens våben i en skikkelse, der sandsynligvis stammer fra 1515.³⁹ Hjelmen bærer krone og vesselhorn. Hjelmlædet er guld og blåt. Efter en restaurering i 1800-tallet, hvorved hele våbenfrisen blev totalt omformet, fremtræder Valdemar IVs våben i en stil, der er ældre end kongen!

Det yngste autentiske eksempel på det kongelige hjelmtegn forekommer på et kalkmaleri, som blev afdækket i 1928 på Kronborg. Det må være blevet til inden for årene 1421-29. Her ser man Erik af Pommerns våbenskjold med hjelm sammen med våbenerne for hans dronning Philippa, nogle biskopper og andre stormænd.⁴⁰ Skjoldet, der er vendt i courtoisie mod dronningens våben, er firdelt af Dannebrogskorset med felter for Danmark, Sverige, Norge og Slesvig. På hjelmen sidder en krone, som vesselhornene med rester af hermelin går op igennem. Erik af Pommern vides ellers ikke at have brugt sit våben med hjelm.

Uden forbindelse med udviklingen af indholdet i det danske kongevåben giver Bergshammar-våbenbogen, som blev malet i årene 1436-50, to gange Danmarks løvevåben med et hjelmtegn i den skikkelse, hvori det kendes fra 1300-tallet.⁴¹ Vesselhornene er af hermelin, hjelmklædet i det ene tilfælde blå og sølv. I Grunewalds våbenbog fra ca. 1470 er hornene også af hermelin, men hjelmklædet blå og guld.⁴² I en af våbenbøgerne fra 1400-tallet hørende til ordenen Den gyldne Vlies har hjelmen på det danske våben horn med hermelin og påfjer.⁴³

Våbenrullen fra Zürich fra ca. 1340 viser et helt andet hjelmtegn for den danske konge: en halv opvoksende blå løve med guld krone, tydeligt dannet efter skjoldfigurerne,⁴⁴ men den har intet med den faktiske våbenføring i Danmark at gøre. Den halve løve forekom-

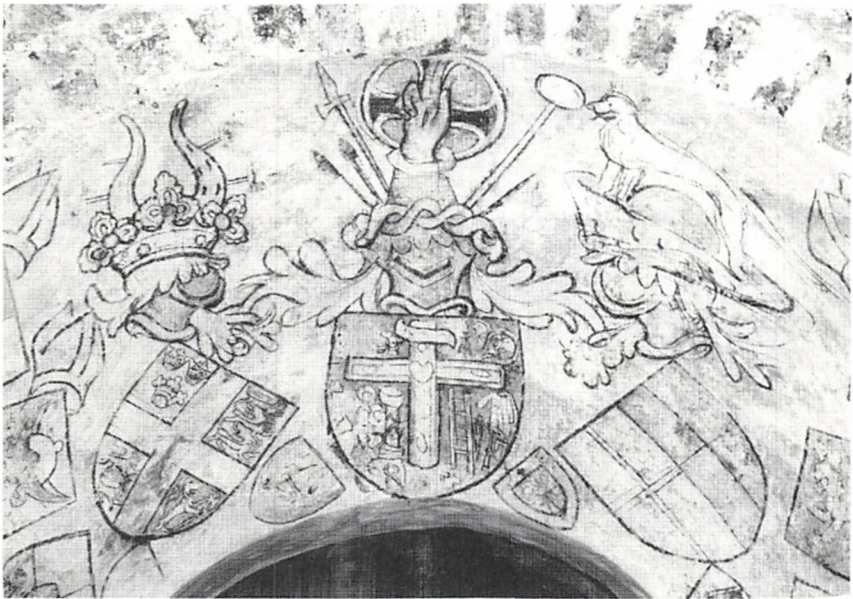
mer endnu i Conrad Schnitts våbenbog fra årene 1530-39.⁴⁵

Da Christian II i 1519 var blevet udnævnt til ridder af Den gyldne Vlies, blev der malet et våben for ham i ordenens våbenbøger, f.eks. Codex 2606, der nu findes i Nationalbiblioteket i Wien.⁴⁶ Våbentegningerne er alle mere eller mindre fejlagtige med hensyn til skjoldets indhold og især, hvad angår hjelmtegnet, der viser syv blå faner med sølv kors. Et sådant hjelmtegn har aldrig været brugt af nogen dansk konge, men kan være konstrueret efter den måde, hvorpå kongens farbror hertug Frederik af Slesvig og Holsten, der senere selv blev konge, på det pågældende tids-

punkt førte sit hertugelige våben, nemlig med et hjelmtegn bestående af syv små faner.⁴⁷ Dette fiktive hjelmtegn i Den gyldne Vlies' Ordens bøger er blevet gentaget slavisk i den trykte litteratur om ordenen så sent som hos Philipp Jacob Spener.⁴⁸

Biskop Lage Urnes udskårne stol fra ca. 1520 i Roskilde domkirke gengiver et kongevåben med kronet hjelm uden hjelmtegn. Heller ikke dette våben med en fordeling af felterne som i kong Hans's tid kan betragtes som autentisk.

De danske konger brugte kun hjelm og hjelmtegn på deres skjold i heraldikkens blomstringstid.

Erik af Pommerns og dronning Philippas våbenskjolde med hjelme og hjelmtegn sammen med biskoppers og andre stormænds våbener omkring «Kristi våben». Kalkmaleri på Kronborg, 1421-29. Foto: Nationalmuseet.

Noter

1. A. Thiset: Danske kongelige Sigiller samt sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085-1559 (DKS), København 1917, nr. 28.
2. Rigsarkivet, København (RA), Langebeks saml., XV, segltegninger, 1, jfr. Thiset: anf. arb., nr. 23 b.
3. Nationalmuseet, København (NM), inv.nr. 2823 (Gråbrødrkirke).
4. DKS, nr. 27.
5. Ernst Verwohl: Turneringer og ridder-spil i Norden, Heraldisk Tidsskrift, nr. 39, 1979, s. 429ff.
6. DKS, nr. 30 b.
7. Ottfried Neubecker/Nils G. Bartholdy: Heraldik. Kilder, brug, betydning, København 1979, s. 154ff.
8. DKS, nr. 32 b.
9. Jac. Langebek: Scriptorum rerum Danicarum medii ævi VII, København 1792, s. 354.
10. DKS, nr. 135 a, 136, 137, 138, 140.
11. C. J. Milde: Siegel der Holstein-Schauenburger Grafen aus den Archiven der Stadt Lübeck, 1. hefte, Lübeck 1870 (Siegel des Mittelalters aus den Archiven der Stadt Lübeck, 8. hefte, Lübeck 1870).
12. Milde: anf. arb., 2. hefte, Lübeck 1871 (Siegel des Mittelalters..., 9. hefte, Lübeck 1871), s. 20, tavle 7, 38. - Thiset: anf. arb., nr. 164, 165. - Gustav A. Seyler: Wappen der deutschen Souveraine und Lande, Nürnberg 1909 (Siebmacher bind I, 1. afd., 2. del, fotografisk optryk 1981), s. 33.
13. Gustav A. Seyler: Geschichte der Heraldik, Nürnberg 1890 (Siebmacher bind A, fotografisk optryk 1970), s. 259.
14. DKS, nr. 143 a.
15. DKS, nr. 137.
16. Milde: anf. arb., 2. hefte, 1871, s. 20, tavle 7, 39. - DKS, nr. 143 b. - Seyler: Wappen der deutschen..., s. 33.
17. H. Fleetwood: Svenska medeltida kungasigill II, Stockholm 1942, nr. 8, fig. 31.
18. Hans Toll: De älsta svenska konungavapenbilderna och tre-kronor-vapnet, Stockholm 1919, s. 70.
19. Fleetwood: anf. arb. III, Stockholm 1947, nr. 12, fig. 21.
20. Fleetwood: anf. arb. II, nr. 13, fig. 42, 43.
21. Poul Nørlund: De middelalderlige Kalkmalerier i Ringsted Kirke (i Mogens Clemmensens: Ringsted Kirke, København 1927), fig. 65.
22. Seyler: Wappen der deutschen..., s. 93, tavle 93, 5.
23. DKS, nr. 52.
24. Henry Petersen: Et dansk Flag fra Unionstiden i Maria-Kirken i Lübeck, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1882, s. 33.
25. Georg Schnath: Das Sachsenross. Entstehung und Bedeutung des niedersächsischen Landeswappens, Schriftenreihe der Landeszentrale für politische Bildung in Niedersachsen, række B, hefte 6, Hannover 1961, s. 21.
26. Ottfried Neubecker: Die Wappen auf dem Falttisch im Fürstensaal des Rathauses zu Lüneburg, Lüneburger Blätter, hefte 2, Lüneburg 1951. - Neubecker/Bartholdy: Heraldik..., s. 154-55, fig. 363.
27. DKS, nr. 36.
28. DKS, nr. 40.
29. Danmarks Kirker udgivet af Nationalmuseet (DK), Københavns amt IV, 1951, s. 515 (1781)ff.
30. Nørlund: De middelalderlige Kalkmalerier..., fig. 56. - DK, Sorø amt I, 1936, s. 142.
31. NM, Ringsted St. Bendts kirke, nr. 12. - J. Kornerup: Meddelelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om en foretagen Undersøgelse af Kalkmalerier i Ringsted Kirke, Roskilde 1879.
32. Paul-Adam Even: L'armorial universel du héraut Gelre, Neuchâtel 1971, nr. 548. - Sven Tito Achen: Gelre-våbenbogen og dens danske våbener, Heraldisk Tidsskrift, nr. 23, 1971, s. 105ff.
33. Léon Jéquier: L'armorial Bellenville, Cahiers d'héraldique V, Paris 1983, folio 4v.
34. RA, Klevenfeldts saml., I, segltegninger, 1 A, 15.
35. NM, Næstved St. Peders kirke, tegning af J. Kornerup. - J. Kornerup: Valdemar Atterdags og Dronning Helvigs Billeder i Næstveds St. Peders Kirke, Aarbøger for nordisk..., 1893, s. 191ff. - DK, Præstø amt I, 1933-35, s. 88ff.
36. NM, Dalby kirke, Skåne, tegning af Magnus Petersen 1895. - Kornerup: Valde-

mar Atterdags og..., s. 202.

37. J. B. Løffler: Reliefferne over Korstolene i Roskilde Domkirke, København 1880, s. 13, 35. - DK, Københavns amt III, 1951, s. 1696.

38. Steen Friis: Beretning om de paabegyndte Restaurationsarbejder i Roskilde Domkirke, Ny Kirkehistoriske Samlinger II, 1860-62, s. 120.

39. NM, Sorø kirke, tegning af Søren Abildgaard 1756. - J. Kornerup: Skjalm Hvides Slægts Grave og Skjoldmærker i Sorø Kirke, Aarbøger for nordisk..., 1877, s. 215, 224-25. - Henry Petersen: Skjoldefrisen i Sorø Kirke, Aarbøger for nordisk..., 1883, s. 52-53. - DK, Sorø amt I, 1936, s. 54, 57-58. - Svend Ranvig: Sorøkroniken II, København 1986, s. 10.

40. M. Mackeprang: En Skjoldefrise fra Erik af Pommerns Tid paa Krogen Slot, Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1932, s. 78-80.

41. Jan Rancke: Bergshammar-vapenboken - en medeltidsheraldisk studie II, Lund 1975, nr. 4, 3292.

42. Seyler: Wappen der deutschen..., s. 30-31.

43. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, 57, »Registre d'armoiries du Roy darmes Flandres«, 1400-tallet.

44. H. Runge: Die Wappenrolle von Zürich, Zürich 1860, nr. 8.

45. Staatsarchiv Basel, folio 30r.

46. Theodor Frimmel & Joseph Klemme: Ein Statutenbuch des Ordens vom Goldenen Vliesse, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses V, Wien 1887, s. 317. - Poul Bredo Grandjean: Det Kong Christiern II som Ridder af Den Gyldne Vliess tilskrevne Vaaben, Personalhistorisk Tidsskrift 12.V, 1950, s. 90ff.

47. DKS, nr. 107.

48. Seyler: Wappen der deutschen..., s. 43.

Et dansk tre-dobbelt alliancevåben

Af Peter Kurrild-Klitgaard

Da jeg for snart 10 år siden, som gymnasieelev i Odense – og heraldik-interesseret gennem allerede et par år –, ønskede at prøve kræfter med de mange spændende mysterier, som heraldikken kan byde på, gav nu asføde Sven Tito Achen mig det uvurderlige råd at gennemtræfle Odenses kirker, museer og gamle bygninger. Dels for at »kortlægge«, hvad der måtte være af heraldiske »seværdigheder«, dels for at opspore, hvad der måtte forekomme af hidtil ukendte borgelige våbner, og dels netop for at forsøge at tage livtag med de mange små-gåder, som heraldikeren kan finde på sin vej.

I »Fyens Folkemuseum« på den kendte, såkaldte »Møntergaard« i Overgade i Odense, fandt jeg min første udfordring. Her findes der således, i et af de første rum i første stovværk, en stor dejlig klædeskiste af egetræ.

Kisten, som er rødmalet, måler i højden 74 centimeter, i længden 175 centimeter og i dybden mellem 62 og 71,5 centimeter. Over kistens buede låg og sider går fem jernbånd – det midterste dog ikke ned over forsiden.

Her findes til gengæld øverst initialerne »KB ABK HV MVGB«, nederst årstallet »1673«, og herimellem, omkring låsen på forsiden af kisten, et stort og stadigt farverigt våbenskjold, som i sin tid straks pirrede min interesse i kraft af skjoldets noget særegne inddeling.

Skjoldet er tredelt ved et gaffelsnit og med et hjerteskjold. Herover fire hjelme. Midterskjoldet viser tre sorte vin-

ger om en rød rose i guld. Hovedskjoldet viser i øverste – 1. – felt en guld pæl i sort, i det dekster – 2. – felt, og på vej dekster ud af dette, en halv, rød kronet vædder med sølv horn i sølv, og i det sinister – 3. – felt en springende sølv mynde med rødt Halsbånd i blå. Hjelmtegnene er, fra dekster: En sort påfuglefløj mellem to sorte vesselhorn, hver med en guld bjælke og besatte med tre sorte påfuglefløj; En halv, rød kronet gedebuk med sølv horn på vej op af en åben guldkrone; Ni røde faner op fra en skanskurv; Otte påfuglefløj af guld.

At der er tale om et sammensat og ikke et selvstændigt våben er åbenlyst, og de enkelte våbener lader sig da også hurtigt identificere som våbenerne for slægterne Valkendorf, Brahe, Barnekow og Blome. At der er mindre afvigelser i forhold til standard-udgaverne af disse våbener – at pælen i Brahe-våbnet her er guld og ikke sølv, og at bundfarven i Valkendorf-våbnet ligeledes her er guld og ikke sølv – kan formentlig tilskrives enten tidens tand eller et fejlagtigt kendskab til de rette våbener fra malerens side.

Skulle våbenet være et firanc-våben, måtte det grundet inddelingen være naturligt at søge efter et medlem af Valkendorf-slægten, der blandt sine fire bedsteførelde – udover sin farfader Valkendorf – har kunnet tælle en Brahe, en Barnekow og en Blome. En sådan findes imidlertid ikke – det nærmeste man kan komme denne kombination, er en hr. Henning Valkendorf, som i sit andet ægteskab var gift med en Anne Barnekow, hvis moder igen var en

Margrethe Brahe. For at kabalen nu skulle kunne gå op, skulle hr. Hennings moder være en Blome. Men det var hun ikke – hun hed Anne Brockenhuus.

Man kunne så forestille sig, at det måske ikke var Valkendorf-våbenet, der var det centrale i det sammensatte våben, og at man i stedet skulle lede efter en anden kombination af fire aner.

Imidlertid gav selv samme hr. Henning løsningen, men blot på en ganske anden led. Henning Valkendorf (1595-58) var nemlig, meget passende, gift ikke mindre end tre gange – og vel og mærke med frøkener fra netop disse tre slægter. Desuden ejede han de fynske godser Brangstrup, Glorup, Klingstrup, Hesleholm og Bjørnemose, og tilmed blev han i 1628 – efter de næsten obligatoriske studier ved udenlandske universiteter og krigstjeneste – lensmand på Odensegaard, det senere Odense Slot. Senere blev han proviant-kommisær for Fyn, ritmester for det ene fynske Rostjenestekompani og krigskommisær i hertugdømmerne. Endvidere fik han så store forleninger som Bratsberg, Gimsø Kloster og Lundesnæs, og ved kong Frederik den 3.s kroning i 1648 modtog han ridderslaget. Hr. Henning, der døde den 7. januar

1658, var første gang gift med Karen Brahe (1598-1631), datter af Axel Brahe til Elvedgaard og Kirsten Eriksdatter Hardenberg. Efter hendes tidlige død byggede Henning Valkendorf det smukke Valkendorfs Kapel ved Sankt Knuds Kirke i Odense, som endnu står og bærer årstallet 1633. Uvendigt er det prydet med Henning Valkendorfs våben og Karen Brahes forældres våbener.

Samme år blev hr. Henning gift igen, denne gang med ovennævnte Anne Barnekow (1616-48). Hun var datter af Margrethe Brahe og den Christian Barnekow, der ifølge sagnet gav sit liv for at frelse kong Christian den 4. under Kalmarkrigen. Formodentlig kort tid efter hendes – også tidlige – død, giftede hr. Henning sig med Margrethe Blome, en datter af Didrik Blome til Mönch-Neuerstorff og Anne Ahlefeldt. Hun overlevede ægtemanden, og døde først 1679.

Dette passer også fint med initialerne; KB må være Karen Brahe, mens ABK må være Anne Barnekow, HV er naturligvis Henning Valkendorf, og MVGB må være en fejlskrivning for Margrethe von Blome.

Dette stemmer da også overens med museets egne oplysninger. Møntergaarden erhvervede således kisten i 1935, som et led i museets erhvervelse af 1600-tals møbler og ved hjælp af en del af den danske stats ekstraordinære tilskud til de kulturhistoriske museer. Det eneste man på museet yderligere kan sige om kisten er, at man mener, at den måske stammer fra Margrethe Blomes gård i Nedergade i Odense, kaldet Grønnegaarden.

Dette er imidlertid i bedste fald ufuldstændigt, eftersom Margrethe Blome i maj 1661 måtte opbyde »til hendes salig husbonds og sine egne kreditorer al deres jordegods og løsøre«, og ved samme lejlighed blev »den grønne gaard«

også solgt til kreditorerne. Hvis denne klædeskiste har været blandt det løsøre, som Margrethe Blome har kunnet beholde – og det må den have været, hvis det skal være hende, der har ladet våbenet påmale –, har den i hvert fald ikke stået med dens nuværende udsmykning i Grønegaarden.

Spørgsmålet er så, om heraldikken kan hjælpe med at besvare, hvem der har ladet våbenet påmale, og hvorfor det har fået netop denne for dansk heraldik så ejendommelige udformning.

Afskalkninger af den røde maling indikerer, at kisten er overmalet – i hvert fald een gang. Endvidere synes der bag årstallet 1673 at skjule sig et andet årstal, øjensynlig 1630.

Det nuværende våben må – i hvert fald i første omgang – være malet efter hr. Hennings bryllup med Margrethe Blome, det vil sige efter cirka 1648, og før hendes død i 1679. Man kan også med en vis rimelighed formode, – hvis det er Margrethe Blome, der har ladet kisten male –, at dette er sket efter gemalens død i 1658. Dette stemmer som afgrænsning fint med årstallet 1673.

Men hvis kisten er blevet overmalet, hvad har der så oprindeligt været under? Der må næsten – i kraft af tallenes placering – have været et andet våben. Hvis det påmalede oprindelige årstal har været 1630, hidrører det altså fra umiddelbart efter, at Henning Valkendorf blev lensmand på Odensegaard, og umiddelbart før, at hans elskede Karen Brahe – til hvem han byggede Valkendorfs Kapel – døde. Det kunne sandsynliggøre, at klædeskisten måske er blevet anskaffet til den nye lensmands nye bolig på Odensegaard, og at det har været prydet med hans og hans daværende hustrus fædre og mødre slægters våbener, sat sammen i et to + to-ånevåben. Dette, snarere end hvis det blot havde

været Henning Valkendorfs eget, forklarer måske også, hvorfor hans senere hustru skulle lade det oprindelige sammensatte våben overmale og et nyt – med hendes egen slægts indføjet – påmale.

Spørgsmålet er, om kisten eventuelt også senere er blevet overmalet, eller rettere opmalet. Noget kunne indikere dette – dels de forkerte tinkturer i Valkendorf- og Brahe-våbenerne (hvis ikke disse skyldes tidens tand), dels den forkerte rækkefølge af Margrethe Blomes initialer. Det må i hvert fald anses som usandsynligt, at den adelige frue ikke har kendt sin mands våbens rette udseende, endside sine egne initialer, eller accepteret så relativt graverede fejl i malearbejdet. Således kan man forestille sig, at en maler på et senere tidspunkt ved opmalingen har begået disse fejl.

Men hvorfor denne særegne udformning af en mands og hans tre hustruers sammensatte våbener? Mig bekendt findes der ikke noget steds herhjemme lignende eksempler på, at man har forsøgt at kombinere hele en mands og hans tre ægtefællers slægtsvåbener i eet. Heller ikke andre heraldikere, som jeg har drøftet våbenet med, kender lignende eksempler. I sig selv er det i Danmark usædvanligt nok overhovedet på nogen måde at anvende mere end to ægtefællers våbener i samme sammenstilling. I udlandet er det mere almindeligt end herhjemme, at sammenstille flere – mere end to – ægtefællers våben. Således kender man herhjemme fra segl også i hvert fald et enkelt eksempel på, at den fra Storbritannien indvandrede Selby-slægt har anvendt denne form.

Et første gæt kunne være, at den i Tyskland opvoksede Margrethe Blome havde taget skikken med sig herfra, men mig bekendt findes denne tradition ikke – i hvert fald ikke udbredt – her. Heller

ikke i andre lande er denne kombination udbredt, om end den kendte engelske heraldiker Arthur C. Fox-Davies i sin tid påpegede, at der findes eksempler på, at man har kombineret flere ægtefællers våbener i et skjold, og at der også er udviklet visse retningslinier herfor – helt op til een mands og fire hustruers.

Fox-Davies advarede dog generelt mod denne praksis, og opfordrede kraftigt til, at den – hvis den overhovedet anvendtes – blev begrænset til mindesmærker, stamtavler og andre steder, hvor det kunne være praktisk, og ikke anvendtes i hverdagen. Således skrev han meget logisk, at en sådan skik er en uskik, »a mistake, because, strictly and technically speaking the right to impale the arms of a wife ceases at her death ... A man cannot be married to two people at one time, nor can he as a consequence impale two coats of arms at the same time« (Fox-Davies 1909, p. 536).

Ved en kombination af en mands og tre hustruers våben noterer Fox-Davies, at skikken i England er en form, der minder om den her anvendte.

Værd er det i øvrigt at bemærke, at hjelmtegnene på i hvert fald et punkt er i en forkert rækkefølge. Ifølge den heraldiske tradition bør hjelmenes rækkefølge i tilfælde af fire hjelme og et våben med fire felter følge skjoldets felter således, at hjelmenes rækkefølge fra dekster svarer til felterne 3, 1, 2, 4. Da der – mig bekendt – ikke eksisterer nogle regler for et våben af denne art, har maleren naturligvis måttet improvisere sig frem. Men naturligt havde det i hvert fald været at lade den anden hjelm fra dekster referere til Valkendorf-våbenet i midterskjoldet. Man burde således formodentlig have valgt at lade hjelmenes rækkefølge være fra dekster Barnekow, Val-

kendorf, Brahe, Blome, i stedet for, som det er gjort, Brahe, Barnekow, Valkendorf, Blome.

Men hvorfor overhovedet vælge netop denne særegne konstruktion, fremfor at lade det gamle våben erstatte af de fire slægtsvåbener hver for sig? Eller af et sammensat, kvadreret våben? Eller af et sammensat våben med Henning Valkendorfs og Margrethe Blomes sædrene og mødrene våbener alene?

En opstilling af de fire våbener som sideordnede ville give et problem med hensyn til, hvor Valkendorf-våbnet logisk skulle placeres, og hvorledes courtoisie i givet fald skulle anvendes, som den her valgte løsning ikke giver. Og en sådan alternativ opstilling, eller et kvadreret våben, ville let kunne blive misforstået som enten fire eller to + to aners våben.

Muligvis har Margrethe Blome nok villet lade sin mands og hans tidligere ægtefælles (givet at dette rent faktisk har været det oprindelige) overmale, men hun har dog måske haft så megen konduite overfor sin afdøde mand, at hun ikke helt har villet lade det oprindelige slette, men blot har ville rejse et heraldisk minde for eftertiden over sin afdøde mand – med en behørig, jævnbyrdig plads til sig selv.

Litteratur

Aage Fasmer Blomberg: *De Magre År. Odense 1660-1700*, (Odense: Odense Kommune) 1980.

Arthur C. Fox-Davies: *A Complete Guide to Heraldry*, (New York: Dodge Publ.) 1909.

Svend Larsen: *Fyens Folkemuseums Årsberetning 1935-36*, (Odense: Fyens Folkemuseum) pp. 31-32.

Heraldica varia

En heraldisk utställning

På svenska riksarkivet öppnades före pingst en utställning, som i utställningskatalogen fått rubriken »Från begravningsstått till bildokal« med underrubriken »En utställning om våra landskapsvapen«. De svenska landskapsvapnen är ju omskrivna i flera sammanhang. I ett inledande anförande i katalogen har statsheraldikern doktor Clara Nevéus förklarat att syftet med utställningen är att ge »några glimtar« kring vapnens »utveckling genom tiderna«. Utställningen har gett riksarkivet anledning att låta fil. mag. Bror Jacques de Waern göra en nytolkning av vapnen.

I äldre tid var landskapsvapnen försedda med varierande kronor, vilket till synes markerade en viss rangordning mellan landskapen. I katalogens text är ingenting sagt om dessa kronor.

De vilda djuren återkommer i en stor del av de 24 landskapsvapnen. Först bör nämnas de välritade lejonerna i Hallands, Västergötlands och Smålands vapen, i sistnämnda vapen utrustat med armborst. Men det uppresta lejonet återfinns även i Bohusläns vapen, sammanställt med ett svärd och med ett fästningstorn, symboliserande Bohus fästning, och Skånes vapen har ett krönt lejonhuvud. Älgen förekommer både i Gästriklands och Jämtlands vapen och hjorten – med halsband – i Ölands vapen. Halsbandet anses markera att öns hjortar tillhörde den kungliga djurparken på ön. Den inom heraldiken vanliga örnen har fått plats i Värmlands vapen. Ursprungligen hade landskapet en järv i vapnet. Men flera inhemska vilda djur saknas, t.ex. björnen. De tre laxarna i Ångermanlands vapen får ensamma representera fiskeriket. Av husdjuren finns tjuren i Dalslands vapen, bocken i Hälsinglands vapen, fanbärande bagge i Gotlands vapen, och en jakthund i Jämtlands vapen, som angriper älgen. Till denna grupp kan man kanske också räkna den på älgen i sistnämnda vapen sittande jaktfal-

ken och renen i Västerbottens vapen. Södermanlands och Östergötlands vapen uppvisar fabeldjur, Södermanland en grip, sammansatt av örn och lejon, en s.k. lejonörn, samt Östergötland en grip, sammansatt av drake och lejon.

Den vilde mannen med björklöv kring höfter och hjassa samt med klubba på axeln uppträder i Lapplands vapen.

Av övriga sju landskapsvapen har Dalarna och Närke två korslagda pilar i skiftande utförande och Uppland riksäpplet, maktens symbol. Det i sen tid ebövrade landskapet Blekinge fick i sitt vapen en ek med de svenska tre kronorna trädgå på stammen. De två silverströmmarna i Medelpads vapen anses symbolisera landskapets två floder Ljungan och Indalsälven. I äldre tid hade landskapet en bäver i vapnet. Härjedalens vapen föreställer redskap, som använts vid järnhantering – räckhammare, tång och smideshammare. Västmanlands ursprungliga brinnande berg, som kan antagas ha symboliserat Sala silvergruva, är numera delat i tre rykande vulkaner.

En särskild monter har ägnats Gotlands vapen – i en äldre medeltida variant lammet, Agnus Dei, med gloria och blodet strömmande från bröstet mer i en kalk. Varianten med Guds lamm fastställdes 1884 som landskapsvapen. Under 1900-talet har emellertid lammet förvandlats till en »tuff« bagge, nu nyritad efter noggranna studier av det gotländska utgångsfåret. Det blödande lammet finns numera i Visby stifts vapen.

I andra utställningsmontrar visas hur landskapsvapen burits och bärs av kungliga barn. Men landskapsvapen förekommer också i stor omfattning i fält både i adliga vapen och i serafimervapen. Det hade onekligen varit intressant att få se i vilken omfattning landskapsvapen kommit till användning på sådant sätt. Ätminstone några exempel borde ha kunnat få plats i någon monter.

Inledningsvis antyddes att landskapsvapen används som bildeckal. Av ålder har landskapsvapen prytt regementens fanor och standar och även uniformsknapparna. Landskapsvapen har också varit uppsatta i marinens fartyg. Under några år av 80-talet fick de s.k. rabattfrimärkena landskapsvapen som motiv, men det torde, bortsett från fält i riksvapnet, vara den enda frimärks-heraldik, som det svenska postverket har åstadkommit. I omnämnda katalog uttrycks en förhoppning att de avtecknade landskapsvapnen skall publiceras i en ny svensk vapenbok, som också bör innehålla kommunernas och stiftens vapen. Boken bör nog helst också redovisa länens vapen, i den mån de icke är identiska med landskapets vapen. Kanske kan postverket därigenom animeras att utge en ny heraldisk frimärksserie. Nordiska heraldiker torde med förväntningar emotse denna bok för att på så sätt få del av en både för dem och för en större allmänhet inte bara heraldiskt-historiskt utan även konstnärligt intressant utställning, en särskilt för tecknaren mycket hedersam utställning.

Erik Spens

Heraldik och souvenirer

På 40-talet och 50-talet var vi många som upptäckte vårt land på cykel. Det var ett billigt transportmedel, och övernattningsarna på vandrarhemmen var också billiga för oss ungdomar.

På vandrarhemmen fick vi den första kunskapen om heraldik (men detta lärda ord ingick knappast i vår vokabulär). Vi bad om klistermärken att klistra i vår resedagbok, och vi köpte tygmärken att sy fast på ryggsäcken.

Klistermärken och tygmärken

Klistermärket var ett litet märke, 2×3 cm med texten »STF:s Vandrarhem« samt namnet på resp. hem, landskap samt landskapsvapnet mitt på märket. Tygmärkena fanns i olika utföranden: ett billigt ung. 4×5 cm med landskapsvapnet med eller utan text.

Det fanns också ett dyrare och större att köpa. Märkena med stadsvapen var också olika. Luleås nycklar t.ex. fanns dels i ett litet enkelt märke, dels i ett större och mera påkostat, där vapnet är krönt med murkronan.

Några heraldiska beskrivningar följde inte med märkena. Vapenbilderna var ofta gåtfulla för oss. Men det viktiga var att få så många märken som möjligt på ryggsäcken.

Vi som reste långt, till våra grannländer, fann också där tygmärken t.ex. i Danmark, där den danska flaggan är »belagd« med tre lejon som ingår i riksvapnet.

Märkes-heraldiken är fortfarande den vanligaste (och billigaste) formen av heraldik när det gäller souvenirer. Nu, i bilens tidevarv, är det framför allt klistermärken,

Luleås nycklar. I fält av silver två blå nycklar i kors, den vänstra störtad.

dekalerna, som säljs. Praktiskt taget alla kommunvapen, landskapsvapen och länsvapen finns på dessa märken. Många semesterande bilister förser sina bilar med minst lika många märken som vi hade på våra ryggsäckar förr i tiden.

Souvenirer

Kommunvapen och landskapsvapen förekommer ofta som motiv på riktiga souvenirer. Exempelen är många: tändsticksaskar, fat i olika material, textilier osv.

En av de vackraste och mest användbara souvenirerna är den lilla kaffeskeden i silver med stadsvapnet högst upp på skaftet. Den har funnits länge i Sverige, och många semesterfirare har köpt den i de städer som besökts. Sedan kan man under mörka höst- och vinterkvällar duka kaffebordet med dessa vackra skedar och minnas sköna semesterresor.

Under de sista åren har intresset för kommunvapen ökat i Sverige. De flesta kommuner har satt upp sina kommunskyltar med vapenbilder vid riksvägarna. (Om kom-

munskyltar se Heraldisk Tidskrift nr. 56, 1987).

I lokaltidningar har tävlingar arrangerats om den bästa kommunsouvenirerna. De vinnande förslagen har ofta anknytning till kommunvapnet och dess motiv. Så har t.ex. en träskulptur »Sankt Botvid« blivit Botkyrka kommuns populäraste souvenir. Den är konstnärligt utformad med Botvidsgestalten i kommunvapnet som förebild. Konstnären heter Carl Wikström och bor i Tumby.

Ett annat exempel är bävern i Härnösands stadsvapen. För några år sedan började den tillverkas i form av en snidad träfigur. Konstnären Carl-Axel Stattin från Antjärn utanför Härnösand har haft framgång med sin souvenir. Den blev inte bara souvenir för Härnösand utan även för hela Ångermanland, eftersom bävern för ett år sedan utsågs till Ångermanlands landskapsdjur.

Ingrid Padel

Skånes griphuvud. I guldfält ett rött, avslitet griphuvud med blå krona och med blå beväring, därest dylik skall komma till användning.

Et ukendt våbenskjold fra 1200-tallet.

I foråret 1988 foretog Kulturhistorisk Museum, Randers en arkæologisk udgravning på tomten nord for Provstegade i Randers. Mindre prøvegravninger havde vist, at området var arkæologisk interessant. Ydermere kunne de sparsomme skriftlige kilder fortælle om et benediktinernonnekloster ved navn Vor Frue, hvis kirke måtte være den nu nedrevne Sct. Peder, der har ligget syd for Provstegade. Klosteret blev formodentlig oprettet engang i anden halvdel af 1100-tallet og officielt nedlagt 1451. I områderne øst, syd og vest for kirken var der tidligere foretaget udgravninger, uden at man havde påtruffet klosterfløjene. Det var således med visse forventninger, at man påbegyndte undersøgelsen, og forventningerne blev indfriet i rigt mål. Store og vedbevarede murforløb i munkesten, som måtte være fra klosterets nordfløj, så dagens lys, og o. 1000 m² af klosteret og dets nærmeste omgivelser kunne afdækkes. Ikke blot de sjældne rester af klosterfløjene samt den fine og for byarkæologi så usædvanlige mulighed for at kunne rekonstruere et større områdes topografi udmærkede gravningen. De mange spændende genstande var kvalitativt og kvantitativt ekstraordinære. I denne artikel skal præsenteres et af de mange usædvanlige fund, et våbenskjold.

Våbenskjoldet, som er 5,6 cm højt og 4,8 cm bredt ved skjoldkanten, er af bronze med guld. I de indpunslede streger træder guldet tydeligt frem. Skjoldet er svagt hvelvet. Øverst er det en smule deformt, og kanten er ujævn og skævvreden, som var en del af skjoldet vredet af. På stedet har sikkert siddet en øsken. Skjoldet er fem gange skræddet fra venstre, derover en skræbjælke fra højre. Heraldikken er ikke helt klar, idet bjælkeinddelingerne er skæve. De øverste skal dog næppe tolkes som lodrette. Snarere har gravøren haft problemer med skjoldformen, og en fejl hældning på den første streg er blevet forstærket ned over skjoldet, da linierne har skullet være parallelle. Derved er linierne blevet mere og mere knækkede. Det kan også tænkes, at gravøren ikke har været bekendt med heraldik og blot fulgt et forlæg, hvis idé han ikke forstod.¹

Rekonstruktionen af skjoldets fæstningsanordning, sammenlignet med andre arkæologiske fund af heraldiske mærker og skjolde,² giver en formodning om dets bæremåde. Da der på det relativt store skjold kun er én øsken, er det ikke sandsynligt, at det har været beregnet til fastgøring. Manglende loddespor på siderne viser, at skjoldet ikke har været en del af en større enhed, f.eks. et bæltespænde. Mere sandsynligt har skjoldet været et vedhæng, muligvis i et af samtidens »våbenbælter«.

I arkæologisk sammenhæng er der tale om et sjældent fund, - men også i en heraldisk kontekst er skjoldet interessant. Skjoldet er påtruffet i et af nordfløjens mange gulvlag, og det kan dateres til første halvdel af 1200-tallet. Fra Danmark kendes kun ganske få adelige våbenskjolde fra den periode og ingen før 1224. Skjoldet vil formodentlig kunne dateres mere præcist indenfor 1. halvdel af 1200-tallet, men en mere detaljeret datering vil kræve indgående studier af genstandsmaterialet, og disse er endnu ikke afsluttet.

Våbenet er ukendt. Om det er dansk vil være umuligt at besvare ud fra de arkæologiske fundomstændigheder. Skjoldet kan være havnet i klosteret på mange måder. Det kan være tabt af en af benediktinerordenens ofte adelige nonner eller af en uheldig gæst. Faktisk findes der en afbildning af et lignende fransk våben, under hvilket navnet Franc

d'Angleur er angivet, og dette kunne antyde en fransk forbindelse. Desværre gives ingen datering i kilden,³ hvilket naturligvis vil gøre det vanskeligt at dokumentere en sammenhæng med våbenskjoldet fundet i Randers Vor Frue. Selv om Danmark i mange henseender var et marginalområde i middelalderen, var kirken international, og der blev foretaget mange rejser og oprettet mange kontakter klostrene imellem på tværs af landegrænser.

Noter

1. Tak til lektor, mag.art. Knud Prange for hjælpsomhed ved identifikation samt blasonering af våbenet.
 2. Lindahl, Fritze og Jørgen Steen Jensen. Skattefundet fra Slagelse. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1983. København 1985, s. 123-182.
 3. Tak til heraldikeren Ole Rostock for henvisning til den franske parallel. Våbenet findes beskrevet i Rietstap, J.-B., *Armorial Général*, Tome 1, 2. Ed., Gouda 1884. samt illustreret i Rolland, V. & H.V., *Illustrations to the Armorial General* by J.-B. Rietstap, 1-111, London, 1967.
- Foto: Kirsten Nijkamp.

Mette Svart Kristiansen

Ett ryskt adelsbrev

Alexander II, »Kejsare och Självhärskare över hela det ryska folket«, kungjorde i samband med sin kröning »varjom och enom« genom »gåvobrev« den 11 augusti 1856, att han »i nåder samtyckt« att kaptenen av första rangen Leopold Ludvig Topelius skulle som belöning för sin »nitiska tjänst« upphöjas i adlig värdighet. I adelsbrevet sågs särskilt, att Topelius »med all utmärkelse deltagit i det mellan Vårt ryska rike samt Frankrike och England genom den i Paris den 30 mars 1856 nya stilen underskrivna fredsfördraget avslutade kriget«. Topelius

(1821-1890), som var son till kyrkoherden i Kronstadt ordensbiskopen Jakob Alexander Topelius (1791-1826) och hans hustru, född von Zagel, skulle slutligen bli konteramiral och chef för finska sjöockipaget. Han var gift med sin fyrmänning Sophie Topelius (1822-1881), dotter till professorn med doktorn Gustaf Topelius (1786-1864) och hans hustru, född Calamnius (1759-1863), samt kusin med skalden och författaren statsrådet Zackarias Topelius (1818-1898). Från skaldens farfar Finlands förste kyrkomålare, nämnd som Finlands Albertus Pictor, Michael Topelius (1734-1821) och hans hustru, född von Ocklawitz, härstammade släktens yngre, numera utslucknade gren. Släktens stamfar var bonde i Toppila, Limingo socken, Österbotten. Några generationer har stavat släktnamnet Toppelius.

Enligt adelsbrevet skulle kapten Topelius och »hans efterkommande i rätt nedstigande led till evärdeliga tider komma i åtnjutande av alla de fri- och rättigheter, årebttyggeser, privilegier, vilka de andra av Vårt ryska rikets adel åtnjuta«. Den adliga grenen – släktens huvudmannagen – fortlever i fjärde och femte generationerna.

»Till säkrare vittnesbörd och bevis på denna Vår ynnest« förlänades kapten Topelius följande vapen: vapenskölden är tredelad; i det vänstra fältet, som är guld, äro anbragta två korslagda sjöofficersvärjor; i det högra fältet, som är silver, Vårt höga namnchiffer under kejserlig krona; på vepensköldens nederdel är i blått fält anbragt ett ankare; skölden är prydd med en adelshjälm och adelig krona; siraterna äro blå med silver.

Läsare reagerar nog i några avscenden på denna beskrivning, tyvärr ej åtföljd av bild, och kanske först mot att det kejserliga namnchiffret inte placerats i första fältet. Den andra reaktionen torde gälla de två sammanställda metallfälten och en krona (av guld?) på fält av silver. Det är också för västeuropeer en smula förvånande, att vapnet saknar hjälmprydnad. Om kronan på hjälmen sågs endast att det skall vara en adlig krona. Det kan dock antagas att det är fråga om en kontinental pärlkrona. Men vid vapenavbildningar har nog så gott som alltid vapnet krönts av en svensk adlig krona.

Erik Spens

Jytte Høgs våpen og litt mere om courtoisie

I min artikkel om courtoisie i Heraldisk Tidsskrift, bd. 6, nr. 60, 1989, s. 462-476 skrev jeg at jeg ikke hadde noe våpen for Jytte Høg, men at det fantes våpen for tre av hennes barn. Fra arkeologen Jens Vellev, kjent fra våre spalter, fikk jeg straks min artikkel var publisert, brev med opplysninger om Jytte Høgs våpen.

I årene 1863-76 ble Viborg domkirke helt ombygget og kun få av de eldste inventar- deler fikk plass i nybygningen. De passet ikke inn i stilen. Man forsøkte å komme av med det uanvendelige på en pen måte. Noe ble solgt på auksjon, annet – f.eks. altertavlen og prekestolen annonserte man til salg i den lokale avis. Det lyktes dog ikke å få avhendet disse fine treskjærerarbeider fra 1730, så de ligger nu efter en omtumlet tilværelse i kir- kens nordre galleri.

Rett sent i restaureringsforløpet ble man klar over at det var gått for hårdt frem. I

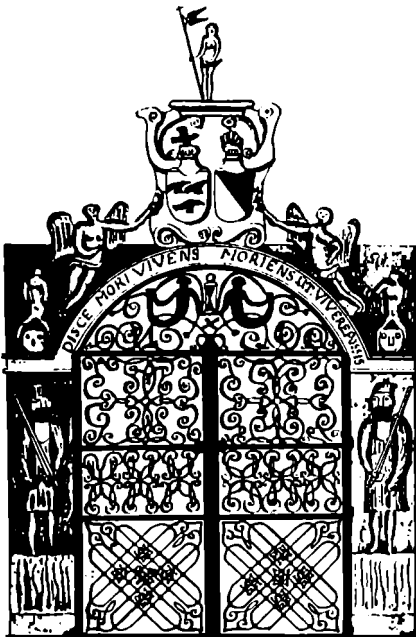
1868 ble det nedsatt en «Kommission for Vi- borg Domkirkes antikvariske Minder». Dette initiativet kom noen år for sent og me- get var allerede borte. Noen gravstener ble satt opp mens andre allerede var hugget i stykker og hadde funnet anvendelse i funda- mentene. Ikke så få fragmenter har imidler- tid unngått denne skjebne og har funnet vei til Viborg Stiftsmuseum.

Stykkene er nu ved å bli samlet, men et stort arbeide forestår før man er ved veis en- de. Over hvem har stene ligget og hvor har de vært plassert i kirken?

Her kommer et manuskript til hjelp. Det er utarbeidet av Viborgs første arkeolog, den hederkronete murermester Chr. Gullev (1806-1892). Han fulgte restaureringsarbeid- et nøye og noterte underveis. Spredt blant notatene i boken lavet han små naive men tydelige og instruktive tegninger som i mange tilfelle er de eneste opplysninger man har om forholdene før restaureringen.

Et eksempel på hans verdifulle innsats er bildet av en portal i smijern, som har sittet i kirkens søndre korsarms østvegg (Ill. 1). Den lukket for nedgangen til begravelsen for ekteparet Niels Krag og Jytte Høg, som var innredet i kryptens søndre siderom. Over portalbuen sees efter tegningen ektefellenes to våpenskjold, som er i sandsten. Jytte Høgs våpen er dexter skrådelt og efter teg- ningen å dømme med rødt over sølv. Men på fotografiet av sandstensplaten kan jeg ikke se noen farver (Ill. 2). Der ser vi også at krå- kene i skjoldet og på hjelmen av Krag-våp- net er courtoisievendte. Portalen ble ikke gjeninnsatt efter restaureringen, men smi- jernsdøren sitter i dag i sydvesttårnet. Sand- stensplaten med våpenskjoldene var lenge i Stiftsmuseets samling men er nu anbragt på bakveggen i Krags kapell. Der vil den sik- kert forbli, da den jo hører til «i familien».

Bak smijernsgitteret med våpnene for Niels Krags og Jytte Høgs to barn Elisabeth og Kield, med ektefeller Hans Juul og So- phia Krabbe er det fire kister. Men Vellev har avslørt at det man lenge har trodd var Hans Juuls kiste, der ligger i virkeligheten en Axel Sehested som levte i årene 1639- 1710. Hans Juuls kiste er sporløst forsvun- net, og Sehesteds har innatt dens plass i de seneste 120 år. Det Jens Vellev og hans med-

Ill. 1. Chr. Gullevs tegning av smijernspor- tal som lukket for nedgangen til begravelsen for Niels Krag og Jytte Høg.

Ill. 2. Sandstensplate med de sidestilte våpen for Niels Krag og Jytte Høg. Kragvåpnet er courtoisievendt mot det dexter skrådelte Høg-våpen. Foto: Jens Vellev.

arbeider Knud Erik Bach fant under restaureringsarbeidet med disse kistene, var at det under den tidligere restaurering var blitt sjusket ganske betydelig med kistebeslag i form av aneskjold. Jens Vellev kunne konstatere at skjoldene var mer eller mindre tilfeldig anbrakt på kistene og at det blant beslagene var noen som ikke hørte hjemme hvor de satt. Imidlertid blir Elisabeth Krag nu liggende ved siden av sin «forkerte» mann. For hvor skal man ellers plassere Axel Sehested? Opplysninger om det jeg har meddelt er hentet fra Viborg Stifts Folkeblad 26.9.1984 og 22.2.1989. I samme blad 14.11.1984 har Jens Vellev også en interessant artikkel om domkirkehistorikeren Chr. Gullev. Ellers er vel å bemerke at slik hårdhendt restaurering dessverre ikke er noe enestående tilfelle, og adskillig verdifullt inventar er gått tapt under restaurering.

Ved gjennomlesning av mitt manuskript om courtoisie fant jeg at jeg hadde glemt et avsnitt. Kildehenvisningen er med (Haxthausen 1973) og på tavle 2 finner vi Eiler Evert Banner (1700). Dette gjelder en artikkel av O. H. M. Haxthausen hvor «En heraldisk dug efterlyses». På den er brodert tre våpen Lindenov, Banner og Rodsteen. Alle

våpen er speilvendte eller sinistervendte. Banner har sølv over rødt.

Når det gjelder Erik Thomsen til Vinstrup, så skriver jeg på side 471 i teksten til tavle 2 at Erik Thomsen var tremmenning av Niels Eriksen, som var første slektledd av de nye Høeger, og at deres felles oldefar var Erik Nielsen til Sønder Elkjær. I brev fra Arvid Selle, 5510 Vormedal, Norge ble jeg gjort oppmerksom på at S. Otto Brenner i sin bok «Nachkommen Gorms des Alten» ikke er enig i det. På side 172, nr. 2276 sier Brenner at Erik Thomsen (Banner) til Vinstrupgård antagelig er sønn av Gyde Karlsdatter Rani og Thomas Jensen. Videre sier professor Erik Ulsig i sin bok «Danske Adelsgodser i Middelalderen» 1968, på side 192: Der er da

Ill. 3. Våpen for Lewis Robessart, lord Burchier (-1431) som ridder av Hosebåndordenen, St. Georgs kapell, Windsor slott. Hjelm og hjelmtegn er sinistervendt, sannsynligvis fordi våpnet henger på nordsiden (evangeliesiden) av høyalteret. Men løven i 1. og 4. felt er ikke vendt. A. Wagner, 1953. Heraldry in England.

Ill. 4. Våpen for sir Simon de Felbrigge som ridder av Hosebåndordenen, St. Georgs kapell, Windsor slott. For å være vendt mot høyalteret ble i eldre tider de våpen som var plassert på nordsiden (evangeliesiden) av høyalteret sinistervendt. Boutell's heraldry 1966.

sandsynlighet for at Karl og Erik Thomsens fader var den Thomas Jensen (nævnt 1340-55), som var gift med Gyde.

Da jeg ikke er middelalderhistoriker kan jeg ikke ta standpunkt til disse opplysninger, men jeg synes jeg bør gjøre oppmerksom på dette. Opplysningene til tavle 2 i min artikkel var hentet fra stamtavlen for Banner

Høg i DAA 1949, som var utarbeidet av De Kongelige Ordeners Historiograf Dr. phil. Louis Bobé.

Innledningsvis nevnte jeg i min artikkel at courtoisie er typisk i Tyskland, Østerrike, Sveits og der tysk heraldikk har øvet innflydelse. Men det kan også forekomme andre steder. Hos Anthony Wagner, Heraldry in England, 1953 er gjengitt våpen for Lewis Robessart, lord Bourchier (-1431), K.G. 1421 (Ill. 3). Våpnet er fra hosebåndsriddersnes kapell St. Georgs kapell ved Windsor slott. Her ser vi at hjelm og hjelmtegn er sinistervendt, dog ikke løvene i våpnet. Men i Boutell's Heraldry. Revised by J. P. Brooke-Little, London 1966, har vi på side 159 våpen for sir Simon de Felbrigge (Ill. 4). Her er både løven i skjoldet og på hjelmen sinistervendt på hans «Garter stall-plate». Etter hva jeg forstår skal dette gjelde de tidligste hosebåndsriddersnes våpen som er plassert på «the gospel side» (evangeliesiden eller nordsiden) av koret, slik at de også er vendt mot høyalteret.

Noe lignende finner vi i Slidredomen i Vestre Slidre. Det middelaldervåpen som finnes på kirkens nordvegg og som danner grunnlag for Vestre Slidres kommunevåpen, er forsynt med en sinistervendt hjelm, altså mot høyalteret. Det er beskrevet av Jørgen Mathiesen i Norsk slektshistorisk tidsskrift 21 (1968), s. 262-263 i artikkelen Et middelaldervåpen i Slidre kirke.

Vedr. friherrene Høg og Iver Juul Høegs våpen står det på side 471 at «I hans kvadrerte friherrevåpen finner vi i 1. og 4. felt hans mors våpen, Juul, med i blått en gull lilje, i 2. og 3. felt hans hustrus våpen, Trolle, med i gull et rødt troll». Dette er feil som man ser av ill. 12 og 13. Det er troll i 1. og 4. felt og liljer i 2. og 3. felt. Samme feil er det i billedteksten til ill. 13. Eksempel på hvor blasoneringen er feil og illustrasjonene er riktige.

Harald Nissen

Heraldisk litteratur siden sidst

Från tornerspel till kungakröning

Riddare och cowboys

Det skall bli tornerspel på Raseborg. Den aktiva västnyländska ungdomsföreningen har kallat Geoff and Val Winship's Medieval Jousting Tournament från England för att ge några föreställningar på ången utanför den medeltida slottsruinen Raseborg nära Ekenäs. För mig som haft tillfälle att åse ett dylikt spektakel vid Allington Castle i samband med den heraldiska kongressen i London 1976, står det helt klart att detta blir sommarens clou 1989. Tornerplatsen skall dessutom dekoreras med sköldar för Raseborgs slotsherrar under medeltiden, vilket ytterligare ökar heraldikerns intresse.

Av broschyren över Geoff Winship's torneringssällskap, som den vänlige väpnaren Anders Segersven på Raseborg sänder mig, framgår det, att Winship började sin bana som vilda västern-artist. Broschyren påpekar, hur mycket medeltidens europeiska riddare och nittonde seklets amerikanska cowboy egentligen har gemensamt.

- Den ensamme vandrande riddaren

kämpande för rätt mot orätt och undsättande sköna jungfrur rider allena ut mot missdådare och stigmän, på samma sätt som den ensamme ryttaren med sin Stetson på huvudet och sitt skjutjärn på höften; båda har ett uppdrag att fullfölja. - Så långt Winship's curriculum.

- Det var ju säreget, tänker jag, som samtidigt fått ett erbjudande att bevista country music-»westivalen« i Åbo. - Kan det verkligen ligga något bakom detta?

Törnerspelens renässans

I traven av olästa böcker på mitt skrivbord ligger en tegelstensroman av en 1400-tals katalansk författare, *Joanot Martorell, Tirant lo Blanc*, först utgiven av Martí Joan de Galba i Valencia 1490, och sedan översatt till engelska av David H. Rosenthal, London 1984 (Picador/Macmillan, hf XXVIII + 642 ss, £ 3,95). Hittills har jag dragit mig för att plöja igenom denna riddarroman. Nu har jag min chans. Jag klär ut mig i cowboyhatt och -stövlar, sätter mig i gröngräset bakom

Undsättning av jungfru i nöd, bevakad av drake. Riddare till cowboy: - Beklagar kompis, men drakar och jungfrur är mitt område! - Teckning av Anders Segersven efter omtyckt medeltida motiv.

den utsökta lilla medeltida gråstenskyrkan St Karins i Åbo i strålande solsen och öppnar boken om Tirant lo Blanc.

- Vilken kombination, hörs över min axel skrattet från en god vän med smak för udda kulturhistoria. - Men det fungerar! Med näsan i boken försjunger jag i medeltidens spännande värld. Tappra riddare kämpar på en blodbestänkt rännarbana ivrigt sporrade av sköna damer. Lyfter jag huvudet till dagens värld är grundmönstret detsamma även om de yttre betingelserna ändrats.

De båda springarna är ersatta av skinande Chevrolet eller Harley-Davidson, bataljerna utspelas med gitarr och trummor på friluftsscenen, men jungfrurna är lika ljuva som under medeltiden och säkert lika kyska! Osökt gör jag reflexionen att världen blivit en fredligare plats sedan medeltiden. Människans av arten inneboende ondskas och blodörst ges inte längre utlopp i rännarspel och hundraåriga krig. Musiken kanaliserar massornas känslor in på sundare banor, och dagens kringresande trubadurer är värda minst den gyllene krona, som Tirant lo Blanc fick av kungen av England, sedan han följande sin riddarheder, avdagatagit ett tjog av sina medbröder under de festligheter, som följde på ett kungligt bröllop i England.

Rodeo i öst

Det är en händelse som ser ut som en tanke, att tornerspelens renässans sommaren 1990 följs av rodeos premiär i Finland. Enligt uppgift skall »The All American Rodeo and Wild West Show» vara den första i sitt slag i Norden sedan Buffalo Bill's dagar på 1890-talet.

Heraldikern, som redan föregående sommar tränats i cowboyromantik, försummar givetvis inte detta tillfälle att odla sina kulturhistoriska särintressen. Paralleller mellan riddartiden och vilda västern har redan tidigare dragits av ingen mindre än Theodore Roosevelt (1858-1919), Förenta Staternas president och vildmarksjägare con amore.

I sin bok Jaktminnen från vildmarken (sv övers Stockholm 1906) beskriver han förutom sina jaktäventyr också den »oslipade

men kraftiga och käcka demokrati» som rådde bland de sk rough-riders, varav han också personligen uppsatte ett irreguljärt truppförband.

»I cowboylandet«, skriver Roosevelt, »har den råa våldsverkaren hos oss noga taget i genomsnitt ungefär samma moraliska måttstock, som de normandiska ädlingarna hade vid tiden för slaget vid Hastings, och etiskt och moraliskt står han afgjort högre än vikingarna, som voro dessa samma ädlingars förfäder - och till hvilka han i förbigående sagt kan spåra endel av sitt blod.»

I rodeos och cowboys yttre apparition råder en färg- och bildglädje, som skulle glädja varje heraldiker, om den helst hade något gemensamt med heraldiken. Det är fråga om allmäneuropeiskt länegods, närmast latinskt, som blandats med indian-symbolik. Heraldikens grundtanke - identifikationen - finns med, likaså många förheraldiska bilder, som örnar och andra djursymboler. Men bristerna är samma som i den amerikanska statliga och territoriella 'heraldiken': färgreglerna saknas och figurernas stilisering är inte regelrätt genomförd. - Men detta hindrar inte heraldikern från att uppskatta skådespelet och därur hämta inspiration.

Heraldisk vardag

Många heraldiker tycks anse heraldiken som blott en konstart utan förankring i det verkliga livet. Det är därför av vikt att ägna någon tid åt att sätta sig in i, hur de människor levde och tänkte, för vilka heraldiken var en vardaglig företeelse. Lärda män har ägnat livsverk och tjocka folianter åt att beskriva medeltidens historia.

Men en samtida sedeskildring har vi hittills saknat. Eventuella manuskript av medeltida hand har glömts bort i sällan öppnade arkiv eller blivit lektyr för en fåtalig skara experter på medeltidens språk och stil. Det är hög tid att någon av dessa på sin tid så populära riddarromanerna görs tillgänglig för en modern publik. Det är vad David H. Rosenthal gjort.

I den medeltid som öppnar sig för oss har heraldiken en naturlig och självskrivna

Mellan 1776 och 1785 planerade och arrangerade Gustaf III en rad riddarspel, därtill inspirerad av en i Frankrike framvuxen medeltidsromantik. De flesta carousel'erna, som spelen benämndes, hölls på Drottningholms slott. Denna akvarellerade konturetsning är en bild av ränningarna första dagen 1785, utförd av Martin Heland efter en skiss av Elias Martin. Gustaf III föreställde Syphax, kung av Steniga Arabien och hertig Carl de tyska riddarnas huvudman Guelph. Foto Universitetsbiblioteket i Uppsala (F 206).

plats. Den är ingen utklädsel som tas fram vid speciella tillfällen, utan ett allestädes närvarande färg- och formgrant bildspråk. Gör som Don Quixote – läs Tirant lo Blanc!

Just bildspråket var av avgörande betydelse för medeltidens människor: där i skiljer de sig från oss. Varje bild, färg, ord, gest, klädning – varje alster av mänsklig kultur har ett symbolvärde, som vi i dag har svårt att uppfatta och omöjligt att uppskatta, men som för medeltidens människa var en outsinlig informationskälla. Det industriella tidevarvets »matter-of-fact«-ideologi har föga till övers för bildspråk och symbolik.

Härolden som ceremonimästare

Men smaken ändras och i servicesamhället finns en tydlig längtan efter värden, som skänker livet en guldkant och skiljer fest från vardag. Låt mig därför dröja vid ämnet ceremonier.

Jag skall utan att skämmas träda fram för denna tidskrifts värda läsare, och bekänna

att jag har en pervers drift: jag är svag för pompa och ceremonier. En akademisk promotionsprocession genom ett av vårsol strålade Helsingfors stämmer mig till högtid. Den strama ståten kring riksdagens öppnande eller republikens presidents tillträde till ämbetet skjuter kalla kårar längs min ryggrad. Att höra regeringsmedlemmar med tindrande ögon beskriva turerna kring rikets rådsbord blir en aldrig glömd upplevelse. En ambassadörsaudiens eller ett statsbesök är en oförfalskad njutning och att bära häroldsstav ett nöje som blott givit mig mersmak.

Till min glädje har jag upptäckt att jag inte är ensam om denna svaghet för det ceremoniella. Det finns ett tydligt drag till detta. Läs till exempel Lars Fimmerstads underfundiga kåserier i Svenska Dagbladet!

En aktuell bok i ämnet har utgivits av Torgny Nevéus, *En akademisk festsed och dess utveckling* (Acta Universitatis Upsaliensis C 50, Uppsala 1986, hft 184 ss, ill i sv-v). Författaren behandlar den akademiska promotions-

traditionen i Uppsala på ett både instruktivt och samtidigt lättamt sätt, där de mångahanda diskussionerna kring promotionsse- dens vara eller icke vara refereras inte utan en välgörande och stilla ironi, för att så över- gå i en allvarigare men därför ej humorfri framställning av ceremoniernas bakgrund och doktorsattributens bildspråk.

Kungakronor

I våra dagar är väl kröningen – där den ännu förekommer – den enda ceremoni, vid vil- ken heraldiken tillåts utveckla allt det bild- språk och den pompa den är mäktig. Fastän Finland aldrig haft någon egen regent eller egna regalier, har försök att skapa sådana ingalunda saknats.

Särskilt för dekorativa ändamål har man försökt skapa en normaliserad krona, att an- vändas ovanpå storfurstendömet's lejon- prydda vapensköld.

Under svenska tiden brukades efter några mindre lyckade försök en kombination av en rysk eller litauisk storfurstekrona och en tysk-romersk kurfurstschatt, en skapelse av Elias Brenner för Eric Dahlberghs stor- maktspraktfulla skrytverk *Suecia antiqua et hodierna* av 1716.

Den ryska tidens heraldiska utsmyck- ning, där kejsrerliga ryska dubbelörnar och krönte monogram omväxlar med finländ- ska riks- och landskapsvapen, är icke bara konsthistoriskt intressant: den har en djupa- re politisk innebörd genom det budskap om personalunionen mellan Ryssland och Fin- land som där får sitt heraldiska uttryck.

Det kejsrerliga ryska häroldskansliet ska- par i sin normaliseringsiver en hybrid av ryska dubbelörnar och en occidental täckt fur- stekrona, som sedan nyttjas som »Finlands krona» i främst ryska och utländska tryckal- ster, medan finländarna själva föredrar me- ra genuint västerländska modeller.

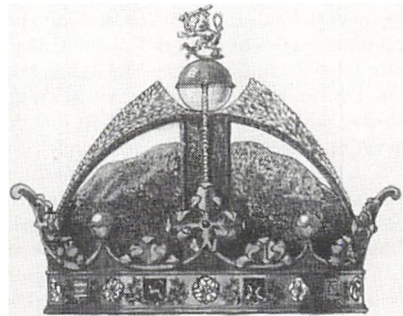
Efter frigörelsen från Ryssland grips Fin- land 1918 av monarkistisk yra och försöker med allt gewalt få en tysk furste – gärna ur kejsar Wilhelms familj – till konung. Om de studom tragikomiska piruetterna i detta nu- mera parentetiska skede i Finlands historia har Finlands ambassadör i Reykjavik *Anders Huldén* nyligen utgett en bok, *Finlands kunga-*

äventyr 1918 (Söderström & Co Förlags Ab, Lovisa 1989, inb 342 ss ill i sv-v).

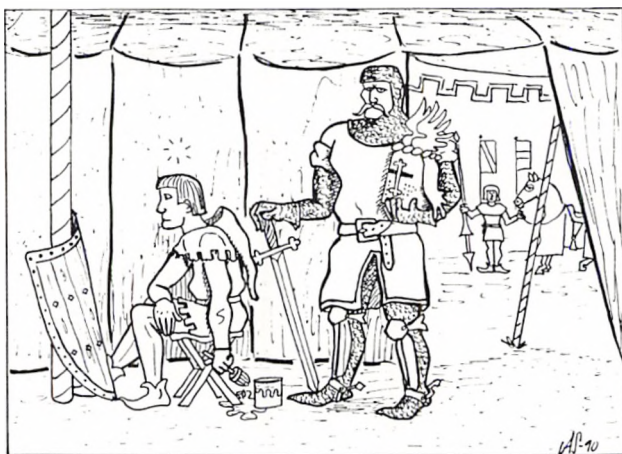
Ett äventyr är det utan vidare, och ett äventyr med ett snöpligt slut, då första världskrigets segrarmakter ingalunda kan acceptera en tysk furste som konung av Fin- land. Prins Friedrich Karl av Hessen, redan av en stympad riksdag vald till konung, meddelar då, att han inte kan ta emot upp- draget, de finländska politikerna drar en lättnadens suck och övergår med ovilja men tvingade av omständigheternas makt till re- publik, en republik som ända till 1950-talet i huvudsak kom att regeras av övertygade monarkister.

Men innan man kommer så långt vidtas grundliga förberedelser för den blivande ko- nungens trontillträde. Hovkonstnären Axel Gallen-Kallela ritar hovuniformer, dam- kommittéer väljer gardintyger till det bliv- ande kungliga slottet – f.d. kejsrerligt palats och numera presidentens slott – listor på för- tjänta undersåtar destinerade för olika adli- ga värdigheter upprättas. Och slutligen uppgör Eric O. Ehrström skisser till en kung- akrona.

Nu i dessa yttersta av tider gräver en före- tagsam guldsmedsmästare, Teuvo Ypyä från Kemi, fram skisserna ur deras gömmor i riksarkivet, och skapar med ledning av dem en »finländsk kungakrona», som han ställer ut till en förbluffad allmänhets begäpande. Påpassligt pryder kronan också omslaget till Huldéns bok.

Projekt till Finlands kungakrona. Skiss av Eric O. W. Ehrström från 1918 i Finlands riksarkiv. Foto riksarkivet, Helsingfors.

Härolden och riddaren. Snapshot från korstågstiden. Teckning av Anders Segersten.

Om läsaren av detta får intrycket att Huldén skapat en anekdotsamling äger det sin riktighet. Men det är också en faktabok om stormaktsspel över huvudet på naiva finländska politiker och om deras storhetsdrömmar över huvudet på sina valmän.

Att tänka heraldiskt

Jag har fört er, gunstige läsare, genom vitt skilda miljöer utan synbart sammanhang. Men jag har haft ett bestämt syfte med vandringen: att visa att heraldik icke är något som föds och dör vid skrivbordet, ritbrädet eller bokpulpeten. Medeltiden såg i heraldiken något i högsta grad levande, något som fyllde en funktion i vardagens alla skiften. I de ceremonier, som lever kvar i vår grå vardag, är heraldiken med som ett litet dekorativt element. Men den är levande!

I dag ser vi heraldiken yttra sig närmast som avbildningar av original. Vi ser bilder i en bok, på ett brevpapper eller ett exlibris. Men vi ser icke skölden och hjälmen. Det är hälsosamt för en heraldiker att någongång få en fysisk känsla av heraldik. Känn på skölden, se hur stor den är i verkligheten, hur tung hjälmen är, hur hjälmbindel, hjälmtäcke och hjälmtecken är lästa vid hjälmen. Gå sedan hem och försök i din kammare rekon-

struera det du sett och känt på ditt ritpapper.

Gör ett tankeexperiment: Du har framför dig en nära meterhög sköld av trä och läder med metallbeslag, en färgpyts och en pensel. Din uppgift är att måla skölden med en bild. Sköldens ägare står bakom dig, stödd på sitt slagsvärd. Hans sporrar klingar nervöst, när han berättar för dig vilken bild han vill ha på sin sköld. Utanför gnäggjar hästen, stridstrumpeten ljuder, skölden skall målas strax, det ges ingen betänketid.

Henrik Degerman

Heraldisk uppslagsbok

A New Dictionary of Heraldry. Stephen Friar (red); 1987; 384 sid; pris £ 15.95; ISBN 0-906670-44-6. Alpha Books, A&C Black Publishers Ltd, 35 Bedford Row, London WC1R 4JH.

Säkert kan många tycka att marknaden nu borde vara mättad på heraldiska handböcker - och visst finns det flera som tar nybörjaren en bit på väg (särskilt förtjänar Berghmans *Heraldiskt vademecum* att nämnas, nu åter tillgänglig, se Heraldisk Tidsskrift, bd. 6, nr 60, 1989, s 491). En del tidigare publikationer har, oavsett hur många och

stora färgbilder de än utstyrts med, egentligen endast skrapat på ytan av ett så vittomspännande ämne som heraldik. Detta beror antagligen delvis på att en ensam författare är ur stånd att detaljstudera samtliga aspekter.

Sedan tre år föreligger en ämnesencyklopedi som tar ett nytt grepp. The American Libraries Association utsåg den 1988 till en av det årets tio bästa referensböcker – en tämligen ovanlig kvalitetsstämpel för ett heraldiskt arbete. Mannen som lyckats med denna bedrift heter Stephen Friar och tillhör den unga generationen heraldiker, vars engagemang bidragit till vetenskapens nuvarande popularitet. Han är energisk medarbetare inom the Heraldry Society samt dessutom tongivande i flera andra heraldiska sammanslutningar. Kring sig har han samlat 34 skribenter – var och en framstående expert på sitt område.

Vad skall då tas med i en uppslagsbok avsedd att följa heraldiken in i det 21 århundradet? Urvalsprincipen kanske inte blir alldeles självklar, omgivna av starkt stiliserade symboler med signalverkan som vi är. Har man ännu inte börjat fundera i sådana banor får man kanske en tankeställare av att läsa uppslagsord som *semiotik*, *varumärken*, *flygbolagsmärken* och *vårdshusskyltar*. Under *butiksskyltar* lärde jag mig något jag sedan med illa dold förtjusning kunde briljera med inför bekantskapskretsen. Alla har sett den röd- och vitrandiga stång (numera ofta vit-, röd- och blårandig) som vanligtvis finns utanför frisörsalonger, men få är nog medvetna om dess ursprung. När åderlätning ansågs som något hälsobringande hade barberarna tillstånd att utföra phlebotomi. För att öka blodflödet fick patienten ta en vitmålad kapp i ett stadigt grepp. Efter fullgjort värv virade barberaren det blodindränkta bandaget om kappen och hängde det hela utanför sin bod.

Enligt utgivaren är *Dictionary of Heraldry* egentligen två böcker i en. Den ena avhandlar vad en härold av nödvändighet måste känna till, dvs Heraldiken med alla sina konventioner, termer och symboler. Den andra delen avser Vapenkonsten som ofta tar sig uttryck i *glasmålning*, *stenhuggning*, *illumination* etc. Dessutom finner man ett antal

uppslagsord av kollektiv natur (*adelskap och riddarordnar*, *härolder*, *ärfylliga ämbeten* etc) avsedda att föra läsaren vidare till närbesläktade ämnen. Med tanke på sidantal och pris har man lyckats få med verkligt matnyttiga uppgifter. Bokens ton är varm och generös och av bildurvalet förmärks ingenting av den trötta slentrian som annars är så vanlig; de drygt 100 illustrationerna tjänar alla sitt informativa syfte. Några bilder är dock ren ögonfägnad som t ex två färgplanscher med Anthony Woods närmast surrealistiska vapenmålningar. I volymen hittar man även en värdefull adresslista med 183 heraldiska organisationer världen över, av vilka 23 är nordiska. Varje viktigare artikel avslutas av en kortare förteckning med förslag på fördjupningslitteratur.

Det genomarbetade systemet med kors hänvisningar hör till bokens absoluta fördelar. Är man t ex road av att studera de rika heraldiska lämningar som finns i *kyrkor*, slår man förmodligen upp detta ord, där man bland åtskilliga andra hänvisningar kan välja *sarkofag*. Denna referens leder i sin tur uppmärksamheten till *gravhällar*, *epitafier*, *vapenfält* osv, ända tills man känner behov av att kunna bemästra *blasonering*. Med Stephen Friars hjälp visar sig blasoneringskonsten vara långt mindre intrikat än tidigare erfarenheter möjligen gett vid handen. Genom föredömliga instruktioner i ord och bild ter sig häroldernas mycket exekutiva språk tvärtom både enkelt och logiskt.

Särdragen i samtliga europeiska länders heraldik skisseras. I relevanta fall beskrivs även deras nutida militära emblematik samt, där sådant förekommit, konungavapnet. Som ytterligare bevis för bokens vidsynta uppläggning tas amerikansk heraldik och det unika japanska vapenbruket upp till behandling.

Vad gäller uppslagsordet *svenskt vapenbruk* slår boken fast att Sveriges liksom Danmarks heraldiska praxis har medeltida rötter och bär spår av tysk påverkan. Den svenska adeln var från början obetitlad och bestod alltså bara av en »klass» – frälset. Erik XIV försökte på flera sätt göra Sverige till en stat han inte skulle behöva skämmas för internationellt. En av hans insatser var att (1561) införa grevlig och friherrelig värdig-

het, något som senare (1626) organiserades genom riddarhusförordningen. Kanske var komponerandet av landskapsvapnen ett av Eriks allra första problem att lösa. Artikeln om Sverige framhåller i alla fall landskapsvapnen som varande av särskilt intresse. Dessa sägs ha introducerats ungefär år 1560 och varit avsedda att symbolisera Gustav I:s domäner. Förmodligen har det begränsade utrymmet hindrat artikelförfattaren från längre utläggningar, men jag saknar ändå en bisats om det faktum att vapnens ålder t o m idag är föremål för debatt. Artikeln upplyser heller inte om att vitala delar av Finland löd under svenska kronan och att således även dessa fanns representerade i Gustav I:s begravningsprocession. Senare erövrade landsdelar som Skåne och Gotland har vapen vars ursprung går längre tillbaka än 1500-talet. För övrigt är artikeln synnerligen vederhäftig, och man har inte ens försummat den kungliga förordning (av 1762) som förbjöd ofrånse att använda öppen hjälm och adliga krona.

Självklart präglas boken av att den är gjord och anpassad för engelskt språkområde, med dess för oss något aparta förhållanden. Även om man har anledning att snegla missundsamt på uppenbara fördelar med den engelska traditionen, påminns man då och då om vår heraldiks enklare och omedelbarare stil. Men – kommer vi någonsin till få ett liknande verk på danska eller svenska?

Max. Andersson

Skotske herolder

Thomas Riis: *Should Auld Acquaintance Be Forgot ... Scottish-Danish Relations c. 1450-1707 I-II*. Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 114. Odense Universitetsforlag 1988. 296 + 393 s. DKr. 326,-.

Det er et lærd og grundigt værk, der nu foreligger om de skotsk-danske forbindelser gennem ca. 250 år. Forbindelserne gik hovedsagelig fra Skotland til Danmark, idet en mængde skotter etablerede sig her, og kun ganske få danskere kom til Skotland, dog anført af to prinsesser, Margarete og Anne, der blev skotske dronninger, gift med hen-

holdsvis James III og James VI. Næsten hele bind II består af korte biografier over mere end 2500 personer, hvoraf de fleste er skotter, der bosatte sig i Danmark.

Fra Ernst Verwohlts artikel *Kongelige danske herolder*, Heraldisk Tidsskrift III, nr. 25, 1972, s. 201-229, ved vi, at en påfaldende stor del af de danske herolder var af skotsk oprindelse. Han nævner David Kock (Cochran) skotte 1496-1527, Thomas Lumsden skotte 1505-28, John Elgin 1517-29, Carolus Skotte, (hvis slægtsnavn Husten (Houston) anmelderen engang havde held til at finde) død 1559 og Villom Carron 1615-19. De er alle omtalt i Riis' bog og desuden et par stykker til, som ikke nævnes af Verwohl: Thomas Young, persevanten Sjælland, der blev sendt på flere diplomatiske missioner til Skotland mellem 1488 og 1497, og Johannes Gotschalck persevant, nævnt 1508, som vel ikke var skotte, men som flere gange blev sendt til Skotland. Thomas »Puncium« herold, nævnt 1521, er vel identisk med Thomas Lumsden.

Herudover indeholder værket ikke noget af heraldisk interesse (men meget andet). Det bør dog nævnes, at bind I på omslaget er prydet med det skotske våben og bind II med det danske, smukt tegnet af Poul Christensen.

A.T.

Ointroducerad Adels Förening 1990

Kalender över Ointroducerad Adels Förening 1990; redigerad av Lars Wikström; VI + 219 s.; Nordstedts Tryckeri, Stockholm 1989.

Föreningen är grundad 1917. Den nya kalendern är den adertonde i en serie, som påbörjades 1935 och innehåller 97 släkter. I en avslutande stamtavlede, sammanställd av föreningens hedersledamot överste Gilbert Murray, redovisas släkten Murray. I förordet är sagt att kalendern på sedvanligt sätt upptar släkter av fyra kategorier. De flesta släkterna härstammar från andra länder, där de har eller har haft adlig värdighet. En annan grupp består av släkter av svenskt ursprung, som förvärvat utländskt adelskap. Ett fåtal släkter skall ha fått svenskt adels-

skap men har ej introducerats på svenska Ridarhuset. Ett mindre antal vapenförande patriciersläkter utgör den fjärde gruppen. I ett register redovisas samtliga i föreningens kalendrar upptagna släkter med uppgift om första och – i förekommande fall – sista ärgång, vari släkten redovisas.

I kalendern finns ätter av baltiskt ursprung, som uppges ha genom kejsarliga ukaser eller annan rysk konfirmation ha fått rätt att föra friherrlig titel. Det torde emellertid vara fråga om rätt till rysk barontitel. Den baltiska adeln skiljer strikt mellan ätter med västeuropeisk friherretitel och ätter med rysk barontitel. Friherre- och barontitel anses inte i dessa sammanhang som likvärdiga begrepp. Även hovet i Wien har gjort skillnad mellan dessa titlar. Judiska familjer, t.ex. von Rotschild, förbehölls baronvärdighet.

Dr Vikström har i sitt företal inte antytt att nu gällande namnlag föranlett komplikationer i redigeringsarbetet. Fråga är emellertid om inte ätteingresser i förekommande fall bör kompletteras med uppgift om att dotters barn bär modernens namn, d.v.s. släktens namn.

Friherre Heinrich von Buddenbroch har ombesörjt ny- och omritning av några vapenbilder. Pärnstämpeln visar den nye föreningsordföranden översten Hans von Schrechs danska adliga vapen: kvadrerad sköld: I och IV i fält av guld två blå balkar; II och III i rött fält tre balkvis ställda stjärnor (1, 2) av silver; krönt hjälm; hjälmprydnad: två vingar av guld med blå vingpennor och mellan dem en pelikan av silver, matande sina tre ungar med sitt blod. I detta sammanhang kan naturligtvis diskuteras om ej vissa av ätterna med utländsk adelsvärdighet bör föra kontinental pärlkrona.

1990 års kalender presenteras i en helt ny dräkt och layout med ett påkostat tryckförfarande. Det har blivit en mycket vacker bok och även en lättläst bok med dubbelspaltade sidor.

Erik Spens

Svenska sköldebrev från medeltiden

Individ och historia. Studier tillägnade Hans Gillingstam 22 februari 1990. Stockholm 1989; 371 s.

Den framstående svenske personhistorikern doktor Hans Gillingstam blev i samband med sin 65-årsdag av vänner och kolleger hyllad med en festskrift. Förordet är undertecknat av redaktionen för Svenskt biografiskt lexikon, och innehållsförteckningen redovisar 23 bidrag, som behandlar ämnen från 1200-talet till modern tid med tyngdpunkten på äldre tid. Ett bidrag torde vara av särskilt intresse för denna tidskrifts läsare och skall här i någon mån kommenteras. Docent Per-Axel Wiktorsson har skrivit om »Svenska sköldebrev från medeltiden», vilken uppsats åtföljs av en förteckning över 34 kända sådana sköldebrev (16 sidor text + 3 bilder).

Inledningsvis framhålls, att man skiljer mellan frälsebrev och sköldebrev. Frälsebrevet ger skattefrihet på jord, men sköldebrevet ger dessutom rätt att föra en speciell vapenbild.

Medeltida brev, uppställda efter formulär, betecknas ofta med termen *diplom*. Ett diplom skall bestå av en inledning (*protokoll*), huvudinhåll (*text*) och avslutning (*eskatokoll*). Till protokollet hör partiet med brevutfärdarens namn och titel (*intitulatio*) och till eskatokollet *sigilleringsfrasen* och *dateringsfrasen*. Till texten räknas kungörelseformuläret (*promulgatio*) och därefter följer först en beskrivning av förutsättningarna (*narratio*), eventuellt med ett omnämnande av ett ingripande från tredje man (*interventio*). Efter *narratio* följer brevets huvudstycke (*dispositio*), som anger innehållet i frälset och i vad avser vapnet beskrivning av vapenbild, vapenfältet och hjälmprydnaden samt eventuellt en hänvisning till sköldebrevets avbildning av vapnet. De undersökta breven saknar egentlig bekräftelseformel (*corroboratio*), men ofta finns ett straffhot (*sanctio*). Sköldebrevens utformning varierar emellertid. Utvecklingen tyder dock på att vapenbeskrivningarna i stort sett undan för undan får en allt fastare form.

De två äldsta sköldebrevet är utfärdade av Erik av Pommern, det första 1420. Fyra sköldebrev, utfärdade av Karl Knutsson, redovisas, varav tre från mitten av 1400-talet

och det fjärde senast 1470. Under 1450- och 1460-talen har Kristian I utfärdat sex sköldebrev, och i slutet av århundradet har hans son Hans utfärdat två sköldebrev. Under 1470-, 80- och 90-talen har utfärdats tolv sköldebrev, varav elva av Sten Sture den äldre och ett av rikets råd. Under 1500-talet har utfärdats av den sistnämnde ett sköldebrev, av Svante Nilsson fem sköldebrev och av Sten Sture den yngre ett sköldebrev samt under »Sturarna« ett sköldebrev. Ett av Sten Sture den äldre den 17 september 1484 utfärdat sköldebrev och det av kung Hans den 1 oktober 1499 utfärdade sköldebrevet bör nog avse samme mottagare.

Vapenfigurerna är mycket varierande. Några fåglar förekommer - orrtupp, svala och stare samt i en hjälmprydnad en »qwast« av påfågelfjädrar. Påfågelns fjädrar finns i äldre svensk adels heraldik, bl.a. i ätterna Natt och Dags samt Bielkes vapen, båda från

mitten av 1200-talet. Ett antal fyrfota djur redovisas - hjort, råbock, två hundar, en halv björn, ett lejonhuvud, ett hästhuvud och ett oxhuvud, det sistnämnda som alternativ till ett buffelhuvud. Ett talande vapen kan noteras. Peter Gädde har fått ett blått gäddhuvud i sin sköld. Man kan misstänka någon frändskap (svägerlag?) mellan Johan Johansson, som med sköldebrev den 9 oktober 1457 fick tre »graa« (?) grankottar i vitt fält, och Peder Guderson, som med sköldebrev den 24 maj 1458 fick tre grankottar i rött fält. Tretalet återkommer i flera vapen - tre sexuddade stjärnor, tre ållon, tre blå rosor, kvist med tre löv, tre strutsplymer, tre björklöv på en kvist, tre bjälkar och en bjälke med tre röda strålar.

Uppsatsen jämte förteckning måste betraktas som ett synnerligen värdefullt, mycket väl dokumenterat forskningsbidrag beträffande svensk medeltida heraldik.

Erik Spens

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 170. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemmest gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica, journalist, stud. scient. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2. sal, 1666 København V, Danmark. Ved indbetaling på postgiro bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 27, 29 og 35 er udgæet. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, excl. porto: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. – Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. – Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. – Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50. – Fra og med nr. 43, pr. stk. Dkr. 62,50. – Nr. 49–50 (jubileumsskriftet) Dkr. 296.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen, Dkr. 37,50 (excl. porto).

Heraldiske Studier nr. 2. J. C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd, Dkr. 50,00 (excl. porto).

Heraldik i Norden (= Heraldisk Tidsskrift nr. 49–50), Dkr. 296,00.

Redaktør:

Greve Poul Holstein, Livjærggade 29, 2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg:

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnæren Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Förlagsfaktor Max. Andersson, Västra Kanalgatan 9 III, S-151 34 Södertälje, Sverige.

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K., Danmark.

Riddarhusgenealog Henrik Degerman, Irjala Gärd, SF-03400 Vichtis, Finland.

Stud. mag. Mette Svart Kristiansen, Risdalsvej 38, vær. 230, DK-8260 Viby, Danmark.

Journalist, stud. scient. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2. sal, DK-1666 København V, Danmark

Statsheraldiker Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, S-10229 Stockholm, Sverige.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Ingrid Padel, Stökhagsvägen 148, S-145 50 Norsborg, Sverige.

Styrelsesformand Klaes Sierksma, Woelwijk 1, Nij Midgaard, NL-9255 Ke Tytsjerk, Holland.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, S-182 33 Danderyd, Sverige.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Forskare Tom C. Bergroth, Slottsgatan 33 D. 54, 20100 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Sørkedalsveien 6, 0369 Oslo 3, Norge.

Greve Poul Holstein, Livjærggade 29, 2100 København Ø, Danmark. (redaktør)

Journalist, stud. scient. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2. sal, 1666 København V, (kasserer), Danmark.

Statsheraldiker Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, 10229 Stockholm, Sverige.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær).

Fhv. departementchef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, Reykjavík, Island.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 Frederiksberg, Danmark.

Cand. phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2000 Frederiksberg, Danmark.